

Inimkaubanduse direktiivi ülevõtmise analüüs

Marju Agarmaa, Anu Leps

Sisukord

- 1. Eesti seadusandluse ja praktika vastavus direktiivile**
  - 1.1. Üldsätted
  - 1.2. Direktiiviga määratletud kuriteokoosseisud ja karistused
  - 1.3. Sätted inimkaubanduse ohvrite kaitse tagamiseks kriminaalmenetluses
  - 1.4. Sätted ohvrite abistamise ja toetamise kohta
  - 1.5. Ennetusmeetmed
  - 1.6. Lõppsätted
- 2. Direktiivi ülevõtmiseks vajalikud muudatused**

Kriminaalpoliitika analüüs

Nr 4/2012

www.just.ee/uuringud

www.just.ee/kriminaalstatistika

Eesmärk

Analüüsi eesmärgiks on anda hinnang Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2011/36/EL Eesti õigusesse ülevõtmise võimaluste kohta: milliste direktiivi artiklitega on Eesti regulatsioonid ja praktika kooskõlas ning mis vajab direktiivi ülevõtmiseks muutmist.

Järeldused

- Direktiivi karistusõiguslike artiklitega on Eesti kehtiv regulatsioon üldjoontes vastavuses, st karistusõiguse eriosas sätestatud inimkaubandust puudutavad koosseisud vastavad täielikult direktiivi nõuetele, kuid karistusõiguse üldosas sätestatud jurisdiktsiooni määratlevad sätted ei ole direktiiviga kooskõlas.
- Kriminaalmenetluse seadustikus kehtiv regulatsioon vastab suures osas direktiivis sätestatule, tagamata on üksnes inimkaubanduse ohvrite ette nähtud kohene õigusnõustamine juhul, kui inimkaubanduse ohver ei ole Eesti või mõne teise Euroopa Liidu liikmesriigi kodanik.
- Ohvrite toetamise ja abistamise osas vajavad Eesti senised regulatsioonid täiendamist, eelkõige tuleb täpsustada ohvriabi seadust ja sotsiaalhoolekande seadust ning arendamist vajavad eri sihtrühmadele suunatud ohvreid toetavad ja abistavad teenused. Lisaks tuleb täiendada juhendmaterjale ning sujuvama menetlemise huvides luua ühtsed protseduurireeglid ohvrite abistamise tagamiseks eri ametkondade ja ohvreid toetavate organisatsioonide vahel.
- Direktiivis toodud ennetusmeetmete artiklitega on Eesti senine tegevus kooskõlas, kuid täieliku vastavuse saavutamiseks on vaja tagada koolituste elluviimise järjepidevus, kavandada elanikkonnale suunatud teavituskampaaniad ja läbi viia muid nõudluse vähendamisele suunatud ennetusmeetmeid.

Sissejuhatus.....	3
1. Eesti õiguse ja praktika vastavus direktiivis sätestatule	4
1.1. Üldsätted	4
1.2. Direktiiviga määratletud kuriteokoosseisud ja karistused	4
Inimkaubandusega seotud süüteo (art 2)	4
Süüteole ohutamine ja kaasaaitamine ning süüteokatse (art 3)	8
Karistused (art 4)	9
Juriidilise isiku vastutus (art 5)	9
Juriidilise isiku suhtes kohaldatavad sanktsioonid (art 6)	10
Arestimine ja konfiskeerimine (art 7)	10
Ohvrile süüdistuse esitamata jätmine või ohvri karistamata jätmine (art 8)	12
Uurimine ja süüdistuse esitamine (art 9).....	13
Jurisdiktsioon (art 10).....	14
1.3. Sätted inimkaubanduse ohvritele kaitse tagamiseks kriminaaluurimises ja -menetluses	16
Üldsätted inimkaubanduse ohvri kaitse kohta kriminaaluurimises ja -menetluses (art 12).....	16
Lapsohvri kaitse kriminaaluurimises ja -menetluses (art 15)	20
1.4. Sätted ohvrite abistamise ja toetamise kohta	24
Inimkaubanduse ohvrile pakutavad abi-, toetus- ja kaitsemeetmed (art 11).....	24
Lapsohvrile, sh saatjata lapsohvrile pakutavad abi-, toetus- ja kaitsemeetmed (art 13, art 14, art 16).....	29
Hüvitise maksmine ohvritele (art 17)	33
1.5. Ennetusmeetmed (art 18).....	34
1.6. Lõppsätted	38
Riiklik raportöör või samaväärne mehhanism (art 19)	38
Liidu inimkaubandusevastase strateegia kooskõlastamine (art 20).....	39
2. Direktiivi ülevõtmiseks vajalikud muudatused	40
Kasutatud kirjandus.....	43
Lisa 1 Võrdlustabel.....	44

Sissejuhatus

Käesoleva analüüsi eesmärk on anda hinnang Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2011/36/EL¹ Eesti õigusesse ülevõtmise võimaluste kohta: milliste direktiivi artiklitega on Eesti regulatsioonid ja praktika kooskõlas ning mis osas vajavad need direktiivi ülevõtmiseks muutmist. Direktiiv 2011/36/EL käsitleb inimkaubanduse tõkestamist, ennetamist ning inimkaubanduse ohvrite kaitset ja sellega asendatakse nõukogu raamotsus 2002/629/JSK. Direktiiv kehtestab miinimumnõuded inimkaubanduse kuriteokoosseisudele ja karistustele ning sätted selliste kuritegude tõkestamiseks ja kuriteohvrite kaitseks. Direktiiv võeti vastu 5.04.2011 ja direktiivi järgimiseks vajalikud õigus- ja haldusnormid peab Eesti jõustama hiljemalt 6.04.2013.

Direktiivi ülevõtmise analüüs koosneb kahest osast. Esimeses antakse ülevaade Eestis kehtivate regulatsioonide ja praktika vastavusest direktiivile artiklite kaupa. Teiseks osaks on kokkuvõte, millised konkreetset muudatused tuleb Eestis direktiivi ülevõtmiseks teha.

Direktiivi ülevõtmise võimaluste analüüsimiseks koostati erinevate ministeeriumide koostöös direktiivi ja Eesti õiguse võrdlustabel (vt lisa 1). Selleks korraldas justiitsministeerium 15. mail 2012 ümarlaua ning palus eelnevalt kõikidel direktiivi teemadega seotud ministeeriumidel hinnata direktiivis sätestatu vastavust Eesti õigusele ja praktikale oma tegevusvaldkonnas².

Lisas 1 toodud võrdlustabelis on toodud üldhinnang direktiivi vastavusele artiklite kaupa kasutades järgmiseid hinnanguid:

- „ei vasta“ – kui Eesti kehtivas õiguses direktiivi sätet ülevõttev säte puudub või kehtiv regulatsioon olulises osas ei vasta direktiivi regulatsioonile;
- „vastab osaliselt“ – kui Eesti kehtivas õiguses on põhimõtteliselt direktiivi sätet ülevõttev regulatsioon olemas, ent see ei vasta täiel määral direktiivi nõuetele;
- „vastab täielikult“ – Eesti õigusnormidega on direktiivi nõuded üle võetud.

---

¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:101:0001:0011:ET:PDF>

² Justiitsministeeriumi 4.04.2012. aasta kiri nr 9-2/3559.

1. Eesti õiguse ja praktika vastavus direktiivis sätestatule

1.1. Üldsätted

Direktiivi nn sissejuhatav osa tutvustab direktiivi reguleerimisala ja üldisi rahvusvahelisi põhimõtteid, millest soovitatakse liikmesriikidel juhendada inimkaubanduse tõkestamisel, inimkaubandusevastasel võitlusel ja ohvrite abistamisel.

Nimetatud põhimõtteid peab oluliseks ka Eesti ja on neist mitmeid käsitletud erinevates riigisisestest strateegiates (nt Laulasmaa deklaratsioonis, kriminaalpoliitika arengusuundades aastani 2018, vägivalda vähendamise arengukavas aastateks 2010–2014, laste ja perede arengukavas aastateks 2012–2020).

1.2. Direktiiviga määratletud kuriteokoosseisud ja karistused

Inimkaubandusega seotud süüteod (art 2)

Direktiivi artiklist 2 tulenevalt peavad liikmesriigid võtma vajalikke meetmeid, et tagada järgmiste tahtlike tegude karistatavus: isiku värbamine, transportimine, üleviimine, varjamine või vastuvõtmine, sealhulgas kõnealuse isiku üle saavutatud kontrolli vahetamine või üleandmine, milleks kasutatakse ähvardusi, jõudu või muid sunnimeetodeid, inimröövi, kelmust, pettust, võimu või kaitsetu seisundi kuritarvitamist või teise isiku üle kontrolli omava isiku nõusoleku saavutamiseks raha või hüvitiste võtmist või andmist ärakasutamise eesmärgil.

Kaitsetu seisund tähendab direktiivi kohaselt olukorda, kui asjaomasel isikul puudub reaalne või vastuvõetav alternatiiv väärkohtlemisele allumisele. Kui nimetatud tegu on seotud lapsega, käsitatakse seda karistatava inimkaubandusena isegi juhul, kui ühtegi lõikes 1 nimetatud vahendit kasutatud ei ole. Laps tähendab direktiivi kontekstis alla 18 aasta vanust isikut.

Direktiivist tulenevalt peab seega olema karistatav:

Milline tegevus?	Millisel viisil?	Mis eesmärgil?
värbamine; transportimine; üleviimine; varjamine; vastuvõtmine; kontrolli vahetamine või üleandmine	ähvardades; jõudu või sunnimeetmeid kasutades; inimrööviga; kelmuse või pettusega; võimu kuritarvitades; kaitsetu seisundit kasutades; raha või hüvitist võttes	Ärakasutamise eesmärgil: isiku kasutamiseks prostituudina või muudes seksuaalse ärakasutamise vormides; sunniviisiliseks tööks või pealesunnitud teenuste osutamiseks (sh kerjamine, orjus või muud samalaadsed tingimused); sunnitööks; ärakasutamine kuritegelikuks tegevuseks; elundite eemaldamiseks

Justiitsministeeriumis viidi 2009. aastal läbi analüüs, mis näitas, et vaatamata päris mahukale koosseisude kataloogile ei kata need koosseisud siiski kõiki inimkaubanduse aspekte (nt alaealiste kannatanute puhul peab tema asetamine olukorda, kus ta on sunnitud kellegi teise kasuks töötama, osutama teenust, laskma endalt eemaldada elund või kude või täitma muud kohustust, samuti tema sellises olukorras hoidmine, olema karistatav ka juhul, kui sealjuures ei ole kasutatud vägivalda, pettust vms).

Inimkaubanduse kui eraldi kuriteokoosseisu puudumine raskendas omakorda ülevaate saamist registreeritud inimkaubanduse juhtumitest, kuid selge ülevaade inimkaubanduse ulatusest ja ohvrite tegelikust arvust on väga oluline nii riigisiseste strateegiate väljatöötamiseks kui ka rahvusvaheliseks koostööks. Selline olukord muutis ühtlasi keerukaks inimkaubanduse ohvritele ettenähtud tagatiste kohaldamist. Senine lähenemisviis tõi rahvusvahelisel tasandil

kaasa kriitika, et Eestis ei tunnustata inimkaubanduse erilist positsiooni erinevate kuritegude hulgas ega selle eriliselt julma iseloomu.

Eeltoodud põhjustel viidi karistusseadustikku sisse ulatuslikud muudatused inimkaubandusega seotud koosseisude osas. Karistusseadustikku loodi eraldi inimkaubanduse koosseis (§ 133 – endine orjastamise paragrahv), mille sõnastamisel võeti eelkõige aluseks käesolev direktiiv. Kuna sisult oli endine orjastamise paragrahv enim inimkaubanduse tunnuseid sisaldav koosseis, siis võeti eelnõu koostamisel aluseks just orjastamise paragrahv ning täiendati seda vajalikus osas. Samas püüti koosseisude sõnastamisel võimalikult suures osas kasutada karistusseadustikus seni kasutuselolevat mõisteaparaati. Eraldi süüteona nähti ette ka alaealise suhtes toimepandav inimkaubandus. Muudatused jõustusid 14. aprillist 2012.

§ 133. Inimkaubandus

(1) Inimese asetamise eest olukorda, kus ta on sunnitud töötama tavapäratutel tingimustel, tegelema prostitutsiooniga, kerjama, panema toime kuriteo või täitma muud vastumeelset kohustust, samuti inimese sellises olukorras hoidmise eest, kui tegu on toime pandud vabaduse võtmise, vägivalda, pettuse, kahju tekitamisega ähvardamise, teisest isikust sõltuvuse, abitu seisundi või haavatava seisundi ärakasutamise, – karistatakse ühe- kuni seitsmeaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui:

1) see on toime pandud kahe või enama isiku suhtes;

2) see on toime pandud noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes;

3) see on toime pandud abitus seisundis isiku suhtes;

4) see on toime pandud piinaval või julmal viisil;

5) sellega on põhjustatud raske tervisekahjustus;

6) sellega on põhjustatud oht elule;

7) see on toime pandud kahe või enama isiku poolt;

8) see on toime pandud ametiseisundit kasutades;

9) sellega on põhjustatud raske tagajärg, – karistatakse kolme- kuni viieteistaastase vangistusega.

(3) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 või 2 sätestatud teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistuse või sundlõpetamisega.

(4) Kohus kohaldab käesolevas paragrahvis sätestatud kuriteo eest kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist vastavalt käesoleva seadustiku §-s 83² sätestatule.

(5) Haavatav seisund käesoleva paragrahvi tähenduses on olukord, kus inimesel puudub tegelik või vastuvõetav võimalus mitte täita mõnda käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud kohustust.

§ 133¹. Inimkaubanduse toetamine

(1) Käesoleva seadustiku § 133 lõikes 1 nimetatud olukorda asetatud isiku eelnevalt mittelubatud veo, üleandmise, saatmise, vastuvõtmise, varjamise või majutamise või muul viisil tema sunnitud tegevusele eelnevalt mittelubatud kaasaaitamise eest – karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui:

1) see on toime pandud kahe või enama isiku suhtes;

2) see on toime pandud noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes;

3) see on toime pandud abitus seisundis isiku suhtes;

4) see on toime pandud ametiseisundit kasutades, – karistatakse kahe- kuni kümneaastase vangistusega.

(3) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 või 2 sätestatud teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistuse või sundlõpetamisega.

(4) Kohus kohaldab käesolevas paragrahvis sätestatud kuriteo eest kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist vastavalt käesoleva seadustiku §-s 83² sätestatule.

§ 175. Inimkaubandus alaealise ärakasutamise eesmärgil

(1) Noorema kui kaheksateistaastase isiku mõjutamise eest, et ta alustaks või jätkaks kuriteo toimepanemist, kerjamist, prostitutsiooniga tegelemist või tavapäratutel tingimustel töötamist või astuks modellina või näitlejana üles pornograafilises või erootilises etteastes või teoses, kui puudub käesoleva seadustiku §-s 133 sätestatud süüteokoosseis, samuti noorema kui kaheksateistaastase isiku eelnimetatud tegevusele kaasaaitamise eest – karistatakse kahe- kuni kümneaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistuse või sundlõpetamisega.

(3) Kohus kohaldab käesolevas paragrahvis sätestatud kuriteo eest kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist vastavalt käesoleva seadustiku §-s 83² sätestatule.

Inimkaubandusena on seega karistatavad nii teod, mille tagajärjel võib isik sattuda olukorda, kus ta osutub nõ ärakasutatuks kui ka isiku sellises olukorras hoidmine. Erinevate ekspluateerimise vormidena on sealjuures loetletud olukorrad, kus isik on sunnitud teise isiku kasuks töötama, osutama teenust, tegelema prostitutsiooniga või laskma ennast muul viisil seksuaalselt ära kasutada, laskma endalt eemaldada elund või kude või täitma muid kohustusi. Nimetatud teod on karistatavad, kui need on toimepandud nt vägivallaga või pettusega, ära kasutades isiku sõltuvat seisundit või haavatavust jms.

Lisaks konkreetsele inimkaubanduse koosseisule on karistusseadustikus endiselt veel mitmeid teisi sisuliselt inimkaubanduse elemente omavaid paragrahve:

§ 133². Kupeldamine

(1) Prostitutsiooniga tegeleva isiku ja kliendi kohtumise korraldamise, bordelli omamise, juhtimise, seal prostitutsioonile kaasaaitamise või bordelli pidamiseks ruumi rentimise eest, samuti isiku mõjutamise eest alustama või jätkama prostitutsiooniga tegelemist, kui puudub käesoleva seadustiku §-s 133 või 133¹ sätestatud süüteoosseis, – karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui:

1) selle on toime pannud isik, kes on varem toime pannud käesolevas paragrahvis või §-s 133, 133¹, 133³ või 175 sätestatud süüteo;

2) see on toime pandud suure varalise kasu saamise eesmärgil, – karistatakse ühe- kuni viieaastase vangistusega.

(3) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistuse või sundlõpetamisega.

(4) Kohus kohaldab käesolevas paragrahvis sätestatud kuriteo eest kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist vastavalt käesoleva seadustiku §-s 83² sätestatule.

(5) Bordell käesoleva paragrahvi tähenduses on iga ruum või piiratud ala, kus kõrvaline isik vahendab kahe või enama isiku prostitutsiooniga tegelemist või aitab kahe või enama isiku prostitutsiooniga tegelemisele kaasa.

§ 133³. Prostitutsioonile kaasaaitamine

(1) Prostitutsioonile teadvalt kaasaaitamise eest, kui puudub käesoleva seadustiku §-s 133, 133¹ või 133² sätestatud süüteoosseis, – karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega.

§ 134. Isikuvabadust piiravasse riiki toimetamine

(1) Vägivalla või pettusega inimese toimetamise ja jätmise eest riiki, kus teda on võimalik rassilisel, soolisel või muul põhjusel taga kiusata või alandavalt kohelda ja kus tal puudub sellise kohtlemise vastu seaduslik kaitse ja võimalus sellest riigist lahkuda, – karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud:

1) kahe või enama isiku suhtes või

2) noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes, – karistatakse kahe- kuni kümneaastase vangistusega.

(3) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega.

(4) Käesoleva paragrahvi lõikes 2 sätestatud teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistuse või sundlõpetamisega.

§ 135. Pantvangi võtmine

(1) Inimese vangistamise eest eesmärgiga sundida tema tapmise, vangistuses hoidmise või talle tervisekahjustuse tekitamise ähvardusel kolmandat isikut mingit tegu toime panema või sellega nõustuma – karistatakse kolme- kuni kaheteistaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes, – karistatakse viie- kuni viieteistaastase vangistusega.

§ 136. Vabaduse võtmine seadusliku aluseta

(1) Teiselt inimeselt seadusliku aluseta vabaduse võtmise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes, – karistatakse ühe- kuni viieaastase vangistusega.

§ 138. Ebaseaduslik inimuuringute tegemine

(1) Meditsiinilise või teadusliku uuringu tegemise eest inimesega, kes ei olnud selleks andnud seaduses ettenähtud korras oma nõusolekut või keda enne nõusoleku andmist ei olnud teavitatud olulistest uuringuga kaasneda võivatest ohtudest, – karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega.

§ 138¹. Doonorlusele sundimine

(1) Inimese asetamise eest olukorda, kus temalt eraldatakse elund, kude või rakk, kui tegu on toime pandud vabaduse võtmise, vägivalla, pettuse, kahju tekitamisega ähvardamise, teisest isikust sõltuvuse, abitu seisundi või haavatava seisundi ärakasutamise ja puudub käesoleva seadustiku §-s 118 sätestatud süüteo koosseis, – karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui:

- 1) see on toime pandud kahe või enama isiku suhtes;
- 2) see on toime pandud noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes;
- 3) see on toime pandud abitus seisundis isiku suhtes;
- 4) see on toime pandud piinaval või julmal viisil;
- 5) sellega on põhjustatud raske tervisekahjustus;
- 6) sellega on põhjustatud oht elule;
- 7) see on toime pandud kahe või enama isiku poolt;
- 8) see on toime pandud ametiseisundit kasutades;
- 9) sellega on põhjustatud raske tagajärg, – karistatakse kahe- kuni kümneaastase vangistusega.

(3) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 või 2 sätestatud teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistuse või sundlõpetamisega.

(4) Kohus kohaldab käesolevas paragrahvis sätestatud kuriteo eest kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist vastavalt käesoleva seadustiku §-s 83² sätestatule.

(5) Haavatav seisund käesoleva paragrahvi tähenduses on olukord, kus inimesel puudub tegelik või vastuvõetav võimalus mitte olla asetatud käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud olukorda.

§ 139. Ebaseaduslik siirdematerjali võtmine

Inimeselt siirdamise eesmärgil elundi või koe eraldamise eest isiku poolt, kellel on olnud seadusest tulenev õigus seda teha, kui seda inimest enne temalt vastava nõusoleku saamist ei olnud teavitatud olulistest elundi või koe eraldamisega kaasneva võivatest ohtudest või kui eraldaja oli teadnud, et see inimene saab elundi või koe eraldamise eest tasu, – karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

§ 140. Doonorlusele kallutamine

(1) Inimese ebaseadusliku kallutamise eest endalt elundi, koe või raku eraldamiseks nõusolekut andma, kui puudub käesoleva seadustiku §-s 118 või 138¹ sätestatud süüteo koosseis, – karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes, – karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

§ 143. Suguühendusele sundimine

(1) Inimese tahte vastaselt temaga suguühendusse astumise eest, ära kasutades kannatanu sõltuvust süüdlasest, kui puudub käesoleva seadustiku §-s 141 sätestatud vägivald või seisund, milles inimene ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama, – karistatakse kuni kolmeaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud:

- 1) noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes;
- 2) isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas jaos sätestatud kuriteo, – karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

§ 143¹. Sugulise kire rahuldamisele sundimine

(1) Inimese tahte vastaselt tema kaasamise eest sugulise kire rahuldamisele suguühendusest erineval viisil, ära kasutades kannatanu sõltuvust süüdlasest, kui puudub käesoleva seadustiku §-s 142 sätestatud vägivald või seisund, milles inimene ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama, – karistatakse kuni kaheaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud:

- 1) noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes;
- 2) isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas jaos sätestatud kuriteo, – karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

§ 145. Suguühendus lapsealisesega

Täisealise isiku poolt noorema kui neljateistaastase isikuga suguühendusse astumise eest – karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

§ 146. Sugulise kire rahuldamine lapsealisesega

Täisealise isiku poolt noorema kui neljateistaastase isiku kaasamise eest suguühendusest erineval viisil sugulise kire rahuldamisele – karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

§ 172. Võõra lapse hõivamine

Noorema kui neljateistaastase võõra lapse salajase või avaliku äraviimise eest isiku juurest, kelle hoole all laps seaduslikul alusel viibis, – karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.

§ 173. Lapse müümine ja ostmine

(1) Lapse müümise või ostmise eest – karistatakse ühe- kuni viieaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega.

§ 178. Lapsporno valmistamine ja selle võimaldamine

(1) Nooremat kui kaheksateistaastast isikut pornograafilises või nooremat kui neljateistaastast isikut pornograafilises või erootilises situatsioonis kujutava pildi, kirjutise või muu teose või selle reproduktsiooni valmistamise või hoidmise, teisele isikule üleandmise, näitamise või muul viisil kättesaadavaks tegemise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistuse või sundlõpetamisega.

§ 259. Välismaalase ebaseaduslik toimetamine üle Eesti Vabariigi riigipiiri ja ajutise kontrolljoone

(1) Välismaalase ebaseaduslikult üle Eesti Vabariigi riigipiiri või ajutise kontrolljoone toimetamise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud:

1) grupi poolt või

2) vägivallaga, – karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.

(3) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 või 2 sätestatud teo eest, kui sellega on tekitatud raske tervisekahjustus, – karistatakse nelja- kuni kaheteistaastase vangistusega.

Eesti karistusõigus katab kõik direktiivis loetletud tegevused ning on seega vastavuses direktiivi artiklis 2 sätestatud nõuetega.

Süüteole õhutamine ja kaasaaitamine ning süüteokatse (art 3)

Artikli 3 kohaselt võtavad liikmesriigid vajalikud meetmed tagamaks, et artiklis 2 nimetatud süütegudele õhutamine ja kaasaaitamine ning selliste süütegude katse on karistatav.

Eestis on karistusseadustiku üldosast tulenevalt karistatav nii kaastäideviimine kui ka kuriteost osavõtmine (kas siis kaasaaitajana või kihutajana). Kuriteost osavõtjale mõistetakse karistus seaduse sama sätte järgi, mille eest vastutab täideviija. Karistatav on ka süüteokatse ning inimkaubanduse raskemate juhtude puhul, mille eest on karistuse ülempiirina ette nähtud vähemalt kaheteistaastane vangistus, on karistatav ka kuriteole kihutamise katse, kuriteo toimepanemise ettepanekuga nõustumine ja kuriteo kaastäideviimise kokkulepe. Süüteokatse puhul võib kohus isiku karistust kergendada - kergendatud karistuse ülemmäär ei või olla üle kahe kolmandiku seaduses sätestatud karistuse ülemmäärast ja kergendatud karistuse alammääraks on vastava karistusliigi alammäär.

Karistusseadustik:

§ 20. Teo toimepanija

Teo toimepanijad on täideviija ja osavõtja.

§ 21. Täideviija

(1) Täideviija on isik, kes paneb süüteo toime ise või teist isikut ära kasutades.

(2) Kui vähemalt kaks isikut panevad süüteo toime ühiselt ja kooskõlastatult, vastutab igaüks neist täideviijana (kaastäideviijad). Kaastäideviimine on ka see, kui mitme isiku ühine ja kooskõlastatud tegu vastab süüteokoosseisu tunnustele.

§ 22. Osavõtja

(1) Osavõtjad on kihutaja ja kaasaaitaja.

(2) Kihutaja on isik, kes tahtlikult kallutab teise isiku tahtlikule õigusvastasele teole.

(3) Kaasaaitaja on isik, kes tahtlikult osutab teise isiku tahtlikule õigusvastasele teole füüsilist, ainelist või vaimset kaasabi.

(4) Osavõtjale mõistetakse karistus seaduse sama sätte järgi, mille järgi vastutab täideviija, kui käesoleva seadustiku §-s 24 ei ole sätestatud teisiti.

(5) Kaasaaitaja puhul võib kohus kohaldada käesoleva seadustiku §-s 60 sätestatud.

§ 22¹. Kuriteole kihutamise katse, kuriteo toimepanemise ettepanekuga nõustumine ja kuriteo kaastäideviimise kokkulepe

(1) Kuriteole kihutamise katse, kuriteo toimepanemise ettepanekuga nõustumine või kuriteo kaastäideviimise kokkulepe on karistatav käesoleva seadustiku 8., 9., 13., 18. ja 22. peatükis ning 15. peatüki 2., 4. ja 5. jaos sätestatud kuritegude puhul, mille eest ettenähtud karistuse ülemmäär on vähemalt kaheteistaastane või eluaegne vangistus.

(2) Isik vastutab käesolevas paragrahvis nimetatud tegevuse eest üksnes juhul, kui vähemalt üks käesoleva paragrahvi lõikes 1 loetletud tegevuse osapooltest teeb täiendava teo eesmärgiga soodustada kuriteo toimepanemise alustamist.

(3) Isikule, kes paneb toime kuriteole kihutamise katse, mõistetakse karistus seaduse sama sätte järgi, mis näeb ette täideviija vastutuse, kui käesoleva seadustiku §-s 24 ei ole sätestatud teisiti.

(4) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud tegude puhul kohaldab kohus käesoleva seadustiku §-s 60 sätestatud või vabastab isiku karistusest käesoleva seadustiku § 26 lõikes 2 sätestatud alustel.

§ 25. Süüteokatse

(1) Süüteokatse on tahtlik tegu, mis on suunatud süüteo toimepanemisele.

(2) Süüteokatse algab hetkest, mil isik vastavalt oma ettekujutusele teost vahetult alustab süüteo toimepanemist.

(3) Teist isikut kasutava täideviimise korral algab süüteokatse hetkest, mil isik minetab kontrolli toimuva üle või kui teo vahendaja vastavalt isiku ettekujutusele teost vahetult alustab süüteo toimepanemist.

(4) Kaastäideviimise korral algab süüteokatse hetkest, mil vähemalt üks isikutest vastavalt kokkuleppele vahetult alustab süüteo toimepanemist.

(5) Tegevusetuse korral algab süüteokatse hetkest, mil isik jätab tegemata teo, mis on vajalik süüteokoosseisu kuuluva tagajärje ärahoidmiseks.

(6) Süüteokatse puhul võib kohus kohaldada käesoleva seadustiku §-s 60 sätestatud.

Karistused (art 4)

Direktiiv näeb ette üldise kohustuse kehtestada artiklis 2 nimetatud süütegude eest karistuseks maksimummääras vähemalt viieaastane vangistus. Raskendavatel asjaoludel toime pandud kuritegude eest (alaealise vastu toime pandud kuritegu, kuritegeliku ühenduse raames toime pandud kuritegu või kui kuriteoga seati tahtlikult või raske ettevaatamatuse tõttu ohtu ohvri elu või kui tegu pandi toime rasket vägivalda kasutades või sellega põhjustati ohvrile eriti suur kahju või ametniku poolt ametikohustusi täites toime pandud kuritegu) tuleks aga karistusena ette näha maksimummääras vähemalt kümneaastane vangistus.

Võrreldes direktiiviga on Eestis ette nähtud isegi rangemad sanktsioonimäärad. Inimkaubanduse lihtkoosseisu puhul on Eestis karistusena ette nähtud kuni seitsmeaastane vangistus ja raskendavatel asjaoludel toime pandud inimkaubandus on karistatav kuni viieteistaastase vangistusega.

Alaealise ärakasutamise eesmärgil toime pandud inimkaubandus, kui puuduvad §-s 133 nimetatud asjaolud (vabaduse võtmine, vägivald, pettus, kahju tekitamisega ähvardamine, teisest isikust sõltuvuse, abitu seisundi või haavatava seisundi ärakasutamine) on karistatav kuni kümneaastase vangistusega. Raskendavate asjaolude esinemise korral on karistusena ette nähtud aga kolme kuni viieteistaastane vangistus.

Juriidilise isiku vastutus (art 5)

Direktiivi kohaselt võtavad liikmesriigid vajalikud meetmed tagamaks, et juriidilist isikut saab vastutusele võtta artiklites 2 ja 3 osutatud süütegude eest, mille on tema kasuks toime pannud eraisikuna või juriidilise isiku organi liikmena tegutsenud isik, kes on juriidilise isiku juures juhtival kohal, ühel järgmistest alustest: õigus esindada juriidilist isikut; õigus teha otsuseid juriidilise isiku nimel või õigus kontrollida juriidilist isikut.

Eestis vastutab juriidiline isik seaduses sätestatud juhtudel teo eest, mis on toime pandud tema organi, selle liikme, juhtivtöötaja või pädeva esindaja poolt juriidilise isiku huvides. Kõigis karistuseseadustiku inimkaubandust puudutavates koosseisudes, mida on võimalik juriidilise

isiku poolt toime panna (nt on siin välistatud seksuaalne väärkohtlemine), on juriidilise isiku vastutus ka ette nähtud.

Liikmesriigid tagavad ka, et juriidilist isikut saab vastutusele võtta juhul, kui lõikes 1 osutatud isiku järelevalve või kontrolli puudumise tõttu on kõnealuse juriidilise isiku alluvuses oleval isikul osutunud võimalikuks tema kasuks toime panna mõni artiklites 2 ja 3 nimetatud süütegu.

Karistusseadustiku §-st 13 tulenevalt vastutab isik tegevusetuse eest, kui ta oli õiguslikult kohustatud seaduses kirjeldatud tagajärge ära hoidma. Tegevusetusega toimepandud süüteo puhul võib kohus karistust kergendada. Juriidilise isiku vastutuse korral tuleb näidata, milline oli konkreetse füüsilise isiku tegutsemiskohustus ja tema poolt nõutav tegu. 2008. aastal muudeti KarS §-i 14 selliselt, et juriidilisele isikule on süüks arvatav iga tema pädeva esindaja tegu juriidilise isiku huvides. See tähendab, et kui pädev esindaja on teo toime pannud, ei ole vaja küsida, kas juriidilise isiku juhatus jättis oma kohustused hoolikalt täitmata või ei - juriidiline isik vastutab igal juhul. Paraku ei ole konservatiivsemast tõlgendusest tulenevalt seda veel praktikas eriti rakendama hakatud, kuid normi tasandil on KarS § 14 direktiivi eelnõuga kooskõlas.

Direktiiv nõuab, et juriidilise isiku vastutus ei välistaks kriminaalmenetlust füüsiliste isikute suhtes, kes on mõne artiklites 2 ja 3 nimetatud süüteo täideviijad või sellele kihutajad või kaasaaitajad.

Tulenevalt karistusseadustiku § 14 lõikest 2 ei välista juriidilise isiku vastutuselevõtmine süüteo toimepannud füüsilise isiku vastutuselevõtmist.

Juriidilise isiku suhtes kohaldatavad sanktsioonid (art 6)

Direktiiv kohustab võtma vajalikke meetmeid tagamaks, et artikli 5 lõigete 1 või 2 kohaselt vastutusele võetud juriidilise isiku suhtes kohaldatakse tõhusaid, proportsionaalseid ja hoiatavaid sanktsioone, mille hulka kuuluvad kriminaalõiguslikud ja muud trahvid ning võivad kuuluda muud sanktsioonid, näiteks: riiklike hüvitiste või abi saamise õigusest ilmajätmine; ajutine või alaline ettevõtluskeeld; kohtuliku järelevalve alla võtmine; sundlõpetamine; süüteo toimepanekuks kasutatud üksuste ajutine või lõplik sulgemine.

Eestis võib kohus mõista juriidilisele isikule rahalise karistuse 3 200–16 000 000 eurot. Rahalise karistuse võib juriidilisele isikule mõista ka lisakaristusena koos sundlõpetamisega. Kohus võib kuriteo eest mõista juriidilise isiku sundlõpetamisele, kui juriidilise isiku tegevuse osaks on saanud kuritegude toimepanemine.

Arestimine ja konfiskeerimine (art 7)

Liikmesriigid peavad võtma vajalikud meetmed tagamaks, et nende pädevatel asutustel on õigus arestida ja konfiskeerida artiklites 2 ja 3 osutatud süütegudeks kasutatud vahendid ja kuritegelikul teel saadud tulu.

Eestis on karistusseadustiku paragrahvide 83, 83¹, 83² ja 84 alusel võimalik nii kuriteovahendi kui ka kuriteoga saadud tulu konfiskeerimine. Otseselt kuriteoga saadud vara konfiskeerimine on iga kuriteo puhul kohustuslik (kuritegude toimepanemine ei tohi ennast ära tasuda). Lisaks on mitme inimkaubanduse elemente sisaldava kuriteo puhul Eestis ette nähtud ka laiendatud konfiskeerimise kohaldamise võimalus, ehk siis on kohtul võimalus isiku süüdimõistmisel ja üle kolme-aastase või eluaegse vangistuse kohaldamisel konfiskeerida osa või kogu isiku vara, kui kuriteo olemuse, isiku legaalse sissetuleku ja varandusliku olukorra ning elatusaseme erinevuse või muu põhjuse tõttu on alust eeldada, et isik on saanud vara kuriteo toimepanemise tulemusena. Konfiskeerimist ei kohaldata varale, mille suhtes isik tõendab, et see on omandatud õiguspäraselt saadud vahendite arvel. Laiendatud konfiskeerimine on ette nähtud raske

tervisekahjustuse tekitamise, inimkaubanduse, inimkaubanduse toetamise, kupeldamise, doonoriks sundimise ja alaealise ärakasutamise eesmärgil toimepandud inimkaubanduse puhul. Kui süüteoga saadud vara on võõrandatud, ära tarvitatud või selle äravõtmine pole muul põhjusel võimalik või otstarbekas, võib kohus välja mõista summa, mis vastab konfiskeerimisele kuuluva vara väärtusele.

Kriminaalmenetluse seadustiku alusel on võimalik ka vara arestimine kriminaalmenetluse ajal, seda kas tsiviilhagi, konfiskeerimise või selle asendamise ja varalise karistuse tagamiseks. Vara arestitakse üldjuhul prokuratuuri taotlusel eeluurimiskohtuniku määruse või kohtumääruse alusel, kuid edasilükkamatutel juhtudel võib vara arestida eeluurimiskohtuniku loata. Eeluurimiskohtunikule tuleb vara arestimisest teatada 24 tunni jooksul ning eeluurimiskohtunik otsustab loa andmise või sellest keeldumise viivitamata.

Karistusseadustik:

§ 83. Süüteo toimepanemise vahendi ja vahetu objekti konfiskeerimine

(1) Kohus võib konfiskeerida tahtliku süüteo toimepanemise vahendi, kui see kuulub otsuse või määruse tegemise ajal toimepanijale.

(2) Seaduses sätestatud juhtudel võib kohus konfiskeerida tahtliku süüteo toimepanemise vahetuks objektiks olnud aine või eseme või süüteo ettevalmistamiseks kasutatud aine või eseme, kui need kuuluvad otsuse tegemise ajal toimepanijale ja nende konfiskeerimine ei ole seaduse järgi kohustuslik.

(3) Erandina võib kohus konfiskeerida käesoleva paragrahvi lõigetes 1 ja 2 nimetatud vahendi, aine või eseme, kui see kuulub otsuse või määruse tegemise ajal kolmandale isikule ja kui ta:

1) on vähemalt kergemeelsusega kaasa aidanud vahendi, aine või eseme kasutamisele süüteo toimepanemisel või ettevalmistamisel,

2) on omandanud vahendi, aine või eseme täielikult või olulises osas toimepanija arvel, kingitusena või muul viisil turuhinnast oluliselt soodsamalt või

3) teadis, et vahend, aine või ese võõrandatakse talle konfiskeerimise vältimiseks.

(3¹) Kui tahtliku süüteo toimepanemise vahend või süüteo vahetu objekt oli isiku kasutuses kasutuslepingu või omandireservatsiooniga müügilepingu alusel, võib kohus konfiskeerida nimetatud lepingust tulenevad isiku varalised õigused.

(4) Vahend, aine või ese konfiskeeritakse, kui selle omamiseks vajalik luba puudub.

(5) Käesoleva paragrahvi lõikes 4 sätestatud juhul võib vahendi, eseme või aine konfiskeerida, kui isik on toime pannud vähemalt õigusvastase teo.

(6) Väärteo toimepanemise vahendi ning väärteo vahetuks objektiks olnud aine või eseme võib käesoleva paragrahvi lõigetes 1, 2 ja 4 sätestatud juhtudel konfiskeerida seaduses ettenähtud kohtuväline menetleja.

§ 83¹. Süüteoga saadud vara konfiskeerimine

(1) Kohus konfiskeerib tahtliku süüteoga saadud vara, kui see kuulub otsuse või määruse tegemise ajal toimepanijale.

(2) Erandina konfiskeerib kohus käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud vara, kui see kuulub otsuse tegemise ajal kolmandale isikule ja kui:

1) see on omandatud täielikult või olulises osas toimepanija arvel, kingitusena või muul viisil turuhinnast oluliselt soodsamalt või

2) kolmas isik teadis, et vara võõrandatakse talle konfiskeerimise vältimiseks.

(3) Süüteoga saadud vara võib jätta osaliselt või täielikult konfiskeerimata, kui konfiskeerimine oleks süüteo asjaolusid või isiku olukorda arvestades ebamõistlikult koormav või kui vara väärtus on vara hoiu-, võõrandamis- või hävitamiskuludega võrreldes ebaproportsionaalselt väike. Kohus võib tsiviilhagi rahuldamise eesmärgil vähendada konfiskeeritava vara suurust tsiviilhagi eseme võrra.

§ 83². Kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimine

(1) Mõistes isiku süüdi kuriteos ja karistades teda üle kolmeaastase või eluaegse vangistusega, konfiskeerib kohus käesolevas seadustikus sätestatud juhtudel osa või kogu kuriteo toimepanija vara, kui see kuulub otsuse tegemise ajal toimepanijale ja kui kuriteo olemuse, isiku legaalse sissetuleku ja varandusliku olukorra ning elatusaseme erinevuse või muu põhjuse tõttu on alust eeldada, et isik on saanud vara kuriteo toimepanemise tulemusena. Konfiskeerimist ei kohaldata varale, mille suhtes isik tõendab, et see on omandatud õiguspäraselt saadud vahendite arvel.

(2) Erandina võib kohus käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud alustel ja ulatuses konfiskeerida kolmandale isikule kuuluva vara, kui see kuulub otsuse tegemise ajal kolmandale isikule ja kui:

1) see on omandatud täielikult või olulises osas toimepanija arvel, kingitusena või muul viisil turuhinnast oluliselt soodsamalt või

2) kolmas isik teadis, et vara võõrandatakse talle konfiskeerimise vältimiseks.

(3) Konfiskeerimist ei kohaldata kolmanda isiku varale, mis on omandatud rohkem kui viis aastat enne kuriteo toimepanemist.

(4) Kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimisel arvestatakse käesoleva seadustiku § 83¹ lõikes 3 sätestatud.

§ 84. Konfiskeerimise asendamine

Kui süüteoga saadud vara on võõrandatud, ära tarvitatud või selle äravõtmine pole muul põhjusel võimalik või otstarbekas, võib kohus välja mõista summa, mis vastab konfiskeerimisele kuuluva vara väärtusele.

Kriminaalmenetluse seadustik:

§ 142. Vara arestimine

(1) Vara arestimise eesmärk on tsiviilhagi, konfiskeerimise või selle asendamise ja varalise karistuse tagamine. Vara arestimine seisneb kahtlustatava, süüdistatava või süüdimõistetud, tsiviilkostja või kolmanda isiku või rahapesu või terrorismi rahastamise objektiks oleva vara üleskirjutamises ja vara võõrandamise tõkestamises.

(2) Vara arestitakse prokuratuuri taotlusel eeluurimiskohtuniku määruse või kohtumääruse alusel.

(3) Edasilükkamatutel juhtudel võib vara arestida eeluurimiskohtuniku loata, välja arvatud rahapesu objektiks olevat vara. Eeluurimiskohtunikule tuleb vara arestimisest teatada vara arestimisest alates 24 tunni jooksul ning eeluurimiskohtunik otsustab loa andmise või sellest keeldumise viivitamata. Kui eeluurimiskohtunik keeldub loa andmisest, vabastatakse vara kohe aresti alt.

(4) Vara tsiviilhagi tagamiseks arestides lähtutakse kuriteoga tekitatud kahju suuruselt.

(5) Vara arestimise määrust tutvustatakse viivitamata isikule, kelle vara arestitakse, või tema täisealisele perekonnaliikmele või kui arestitakse juriidilise isiku vara, siis tema esindajale, mille kohta võetakse temalt määrusele allkiri. Kui allkirja võtmine ei ole võimalik, siis edastatakse määrus isikule, kelle vara arestitakse, või arestitava vara omanikuks oleva juriidilise isiku esindajale. Kui menetlustoimingu rakendamise käigus võetakse vara ära, siis peab ettenähtud isiku või esindaja puudumisel kaasama kohaliku omavalitsuse esindaja.

(6) Vajaduse korral tuvastab arestitud vara väärtuse menetlustoimingu osalenud ekspert või asjatundja kohapeal.

(7) Arestitud vara võetakse ära või antakse vastutavale hoivale.

(8) Kinnisasja arestimiseks esitab prokuratuur arestimismääruse kinnisasja asukoha järgsele kinnistusosakonnale keelumärke kandmiseks kinnistusraamatusse.

(9) Riiklikusse registrisse kantud vallasasja või õiguse arestimiseks esitab prokuratuur arestimismääruse asjakohasele riiklikule registrile.

(10) Vara arestimist ei kohaldata seaduses sätestatud varale, millele ei või täitedokumentide järgi sissenõuet pöörata.

(11) Kui vara arestimise alus langeb ära enne kohtueelse menetluse lõpuleviimist, vabastab prokuratuur või eeluurimiskohtunik vara aresti alt määrusega.

Ohvrile süüdistuse esitamata jätmine või ohvri karistamata jätmine (art 8)

Direktiivi art 8 kohaselt tagavad liikmesriigid vastavalt oma õigussüsteemi aluspõhimõtetele, et pädevatel riiklikel asutustel on volitused jätta inimkaubanduse ohvrile süüdistus esitamata või karistus määramata kuritegelikus tegevuses sunnitud osalemise eest, kui see tulenes otseselt asjaolust, et tema suhtes oli toime pandud mõni artiklis 2 nimetatud tegu.

Eestis on küll karistusseadustikus ette nähtud alus karistusest vabastamiseks, kui isik on kuni viieaastase vangistusega karistatava kuriteo toimepanemise tagajärjel ise raskelt kannatada saanud, kuid puudub alus karistusest vabastamiseks kuritegelikus tegevuses sunnitud osalemise eest, kui see tuleneb asjaolust, et isik ise on mõne teise kuriteo toimepanemises kannatanu. Kohtul on ka tulenevalt KarS §-st 61 võimalus erandlikke asjaolusid arvestades kohaldada karistust alla seaduses sätestatud alammäära, kuid erandlikud asjaolud ei anna paraku alust karistusest vabastamiseks. Samas võib teatud juhtudel ilmselt tulla kõne alla ka KarS § 29 – hädaseisund, nimelt ei ole tegu õigusvastane, kui isik paneb selle toime vahetut või vahetult eelseisvat ohtu kõrvaldades ning tema valitud vahend on ohu kõrvaldamiseks vajalik ning kaitstav huvi on kahjustatavast huvist ilmselt olulisem.

Kriminaalmenetluse seadustik annab võimaluse kriminaalmenetluse lõpetamiseks juhul, kui kriminaalmenetluse ese on teise astme kuritegu ja selles kahtlustatava või süüdistatava isiku süü ei ole suur ning ta on heastanud või asunud heastama kuriteoga tekitatud kahju ja tasunud kriminaalmenetluse kulud või võtnud endale kohustuse tasuda kulud ning kui kriminaalmenetluse jätkamiseks puudub avalik menetlushuvi. Siinkohal võib aga probleemiks

osutada see, millise kuriteo inimkaubanduse ohver toime pannud on – kui tegemist on teise astme kuriteoga, siis tuleb menetluse lõpetamine kõne alla, kuid esimese astme kuriteo puhul seda võimalust kasutada ei saa. Samas on aga KrMS § 205 alusel võimalik lõpetada menetlus juhul, kui menetlusalune isik on oluliselt kaasa aidanud mõne teise avaliku menetlushuvi seisukohalt tähtsa kuriteo asjaolude selgitamisel ning kui ilma selleta oleks selle kuriteo avastamine ja tõendite kogumine olnud välistatud või oluliselt raskendatud. Ilmselt olekski see menetluse alus kõige sobivam kasutada inimkaubanduse ohvri suhtes menetluse lõpetamisel, kui ohver aitab oma tunnistustega oluliselt kaasa inimkaubandust puudutava kuriteo menetlemisel.

Karistusseadustik:

§ 29. Hädaseisund

Tegu ei ole õigusvastane, kui isik paneb selle toime, et kõrvaldada vahetut või vahetult eesseisvat ohtu enda või teise isiku õigushüvedele, tema valitud vahend on ohu kõrvaldamiseks vajalik ning kaitstav huvi on kahjustatavast huvist ilmselt olulisem. Huvide kaalumisel arvestatakse eriti õigushüvede olulisust, õigushüve ähvardanud ohu suurust ning teo ohtlikkust.

§ 61. Karistuse kohaldamine alla alammäära

(1) Erandlikke asjaolusid arvestades võib kohus või kohtuväline menetleja kohaldada karistust alla seaduses sätestatud alammäära.

(2) Kui käesoleva seadustiku eriosas sätestatud vangistuse alammäär on vähemalt viis aastat, ei või mõistetud vangistus olla väiksem kui üks aasta.

§ 80. Karistusest vabastamine, kui isik on kuriteo tagajärjel raskelt kannatanud

Kui süüdimõistetut on kuni viieaastase vangistusega karistatava kuriteo toimepanemise tagajärjel ise raskelt kannatada saanud, võib kohus ta karistusest vabastada.

Kriminaalmenetluse seadustik:

§ 202. Kriminaalmenetluse lõpetamine avaliku menetlushuvi puudumise korral ja kui süü ei ole suur

(1) Kui kriminaalmenetluse ese on teise astme kuritegu ja selles kahtlustatava või süüdistatava isiku süü ei ole suur ning ta on heastanud või asunud heastama kuriteoga tekitatud kahju ja tasunud kriminaalmenetluse kulud või võtnud endale kohustuse tasuda kulud ning kui kriminaalmenetluse jätkamiseks puudub avalik menetlushuvi, võib prokuratuur kahtlustatava või süüdistatava nõusolekul taotleda, et kohus kriminaalmenetluse lõpetaks.

§ 205. Kriminaalmenetluse lõpetamine seoses isikult tõendamiseseme asjaolude väljaselgitamisel saadud abiga

Riigiprokuratuur võib oma määrusega kriminaalmenetluse kahtlustatava või süüdistatava isiku suhtes tema nõusolekul lõpetada, kui kahtlustatav või süüdistatav on oluliselt kaasa aidanud avaliku menetlushuvi seisukohalt tähtsa kuriteo tõendamiseseme asjaolude selgitamisele ja kui ilma selleta oleks selle kuriteo avastamine ja tõendite kogumine olnud välistatud või oluliselt raskendatud.

Uurimine ja süüdistuse esitamine (art 9)

Artikkel 9 lõike 1 kohaselt tagavad liikmesriigid, et artiklites 2 ja 3 osutatud süütegude uurimine ja nende eest süüdistuse esitamine ei sõltu ohvri antud tunnistusest ega süüdistusest ning et kriminaalmenetlust võib jätkata ka juhul, kui ohver on oma avalduse tagasi võtnud.

Eestis ei ole kriminaalmenetluse alustamine alates 2004. aastast, kui jõustus kriminaalmenetluse seadustik, enam seotud avalduse esitamisega. Nimelt kehtib meil kriminaalmenetluse kohustuslikkuse põhimõte, millest tulenevalt on uurimisasutus ja prokuratuur kohustatud kuriteo asjaolude ilmnemisel toimetama kriminaalmenetlust, kui puuduvad menetlust välistavad asjaolud. Kriminaalmenetluse käik ei sõltu otseselt ka kannatanupoolsest nõ avalduse tagasivõtmisest, kuid paraku tuleb praktikas üsna tihti ette ka kriminaalmenetlusi, mille puhul tunnistaja (kannatanu) ütluste kõrval on muid tõendeid üsna raske leida. Seega avalduse tagasivõtmine võib menetluse kulgu kaudselt siiski mõjutada. Samas on see üksnes praktiline küsimus ja õiguslikus mõttes vastab Eesti regulatsioon direktiivis nõutule.

Karistusseadustik:

§ 6. Kriminaalmenetluse kohustuslikkuse põhimõte

Kuriteo asjaolude ilmnemisel on uurimisasutus ja prokuratuur kohustatud toimetama kriminaalmenetlust, kui puuduvad käesoleva seadustiku §-s 199 sätestatud kriminaalmenetlust välistavad asjaolud või kui käesoleva seadustiku § 201 lõike 2, § 202, 203, 203¹, 204, 205 või 205¹ kohaselt puudub alus lõpetada kriminaalmenetlus.

Direktiivi art 9 lg 2 näeb ette, et juhul kui toimepandud süüteo olemus on selleks piisav, võtavad liikmesriigid vajalikud meetmed, et piisava aja jooksul pärast ohvri täisealiseks saamist oleks võimalik esitada süüdistus mis tahes artiklites 2 ja 3 osutatud süüteo eest.

Karistusseadustiku aegumist reguleerivates sätetes on erand, mis puudutab lapse suhtes toime pandud seksuaalkuritegude aegumist. Nimelt peatub alaealise vastu toime pandud seksuaalse enesemääramise vastase süüteo aegumine kannatanu kaheksateistaastaseks saamiseni, kui kriminaalmenetluse ajend ei ilmnenu enne tema täisealiseks saamist. Direktiivile vastavuse mõttes sellest erandist ilmselt piisab.

Karistusseadustik:

§ 81. Süüteo aegumine

(7) Süüteo aegumine peatub:

3) seksuaalse enesemääramise vastase kuriteo toimepanemisel noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes kuni kannatanu kaheksateistaastaseks saamiseni, kui kriminaalmenetluse ajend ei ilmnenu enne tema poolt nimetatud vanuse saavutamist.

Artikli 9 punkti 3 kohaselt võtavad liikmesriigid vajalikud meetmed tagamaks, et süütegude uurijad oleksid saanud vastava koolituse.

Eestis on asjaomaste koolituste läbiviimine menetlejatele planeeritud vägivalla vähendamise arengukavas aastani 2014, rakendusplaani punktis 17.4.3, seega saab öelda, et artiklis nõutuga oleme vastavuses. Samas saab nentida, et 2012 aastani on vägivalla vähendamise arengukava raames läbi viidud inimkaubanduse ohvritega tegelevatele spetsialistidele, sh menetlejatele kokku paarkümmend koolitust ja eraldiseisvalt menetlejatele läbiviidavate koolituste arv ei ole piisav ning tuleb panustada koolitustegevuse jätkusuutlikkusele ja mahu suurendamisele. 2013. aastal viiakse läbi karistusseadustiku muudatuste kohane koolitus kohtunikele ja prokuröridele, mille raames tutvustatakse mh ka 2012. a aprillis jõustunud inimkaubanduse koosseisu puudutavaid muudatusi.

Artikli 9 lõikest 4 tulenevalt peavad liikmesriigid tagama organiseeritud kuritegevuse või muude raskete kuritegude puhul kasutatavate tõhusate uurimisvahendite kättesaadavuse isikutele, üksustele või asutustele, kelle ülesandeks on artiklites 2 ja 3 osutatud süütegude uurimine või nende eest süüdistuse esitamine.

Eestis on tagatud organiseeritud kuritegevuse ja ka teiste raskete kuritegude puhul tõhusad uurimisvahendid – nt on võimalik teostada läbiotsimist, kaasata eksperte ja viia läbi ekspertiise ning koguda tõendeid jälitustoimingutega (nt teostada varjatud jälgimist, kogud tehniliste sidekanalite kaudu edastatavat teavet, matkida kuritegu või kasutada politseiagenti) (KrMS III peatükk – uurimine).

Jurisdiktsioon (art 10)

Art 10 lg 1 kohaselt tuleb liikmesriikidel kehtestada oma jurisdiktsioon art 2 ja 3 osutatud süütegude puhul, kui süütegu on tervikuna või osaliselt toime pandud liikmesriigi territooriumil või teo toimepanija on selle liikmesriigi kodanik. Komisjoni tuleb teavitada, kui liikmesriik otsustab kehtestada lisajurisdiktsiooni, nt kui:

- a) süütegu on toime pandud selle liikmesriigi kodaniku vastu või isiku vastu, kelle peamine elukoht asub selle liikmesriigi territooriumil;
- b) süütegu on toime pandud selle liikmesriigi territooriumil asutatud juriidilise isiku kasuks või

c) süüteo toimepanija peamine elukoht asub selle liikmesriigi territooriumil.

KarS §-st 6 tulenevalt kehtib Eesti karistusseadus teo kohta, mis pannakse toime Eesti territooriumil; samuti teo kohta, mis pannakse toime Eestis registreeritud laeval või õhusõidukil või selle vastu, sõltumata laeva või õhusõiduki asukohast süüteo toimepanemise ajal ja asukohamaa karistusseadustikust. KarS § 7 alusel kehtib Eesti karistusseadus väljaspool Eesti territooriumi teo kohta, mis on Eestis kuriteona karistatav, kui see on karistatav ka teo toimepanemise kohas või kui seal ei kehti ükski karistusõigus ning kui tegu on toime pandud Eesti kodaniku või Eestis registreeritud juriidilise isiku vastu või teo toimepanija oli teo toimepanemise ajal Eesti kodanik või sai selleks pärast teo toimepanemist või välismaalane, kes on Eestis kinni peetud ja keda ei anta välja. Samuti kehtib Eesti karistusseadus juhul, kui teo toimepanijaks on teenistuskohustusi täitev kaitseväelane.

KarS jurisdiktsiooni reguleerivad sätted vastavad lõikes 1 kehtestatud nõuetele, samas aga tuleb komisjoni teavitada, et Eesti soovib lisaks oma jurisdiktsiooni kohaldada ka KarS §-s 7 loetletud juhtudel (st kui kuritegu on toime pandud Eesti kodaniku või Eesti registreeritud juriidilise isiku vastu või kui teo toimepanijaks on välismaalane, kes on Eestis kinni peetud ja keda ei anta välja).

Art 10 lõikest 3 tulenevalt peavad liikmesriigid tagama, et tema kodaniku poolt väljaspool riigi territooriumi toimepandud süüteo eest süüdistuse esitamine ei sõltu sellest, kas sellist tegu käsitatakse teo toimepanemise kohas kuriteona või ohvri avalduse esitamisest või süüteost teatamisest riigi poolt, kelle territooriumil süütegu toime pandi.

Paraku on oma kodaniku poolt väljaspool Eesti territooriumi toimepandud teo puhul KarS § 7 lõikest 1 tulenevalt jurisdiktsioon sõltuvuses sellest, et tegu oleks karistatav ka teo toimepanemise kohas või siis ei tohiks seal kehtida ükski karistusõigus. Seega ei ole KarS siinkohal vastavuses art 10 lõikes 3 nõutuga. Ohvri poolt avalduse esitamine või asjaomase riigi poolt kuriteoteate esitamine aga süüdistuse esitamiseks nõutavad ei ole, kuna KrMS §-st 6 kehtib Eestis kriminaalmenetluse kohustuslikkuse põhimõte (vt eelmist artiklit).

Karistusseadustik:

§ 6. Karistusseaduse ruumiline kehtivus

(1) Eesti karistusseadus kehtib teo kohta, mis pannakse toime Eesti territooriumil.

(2) Eesti karistusseadus kehtib teo kohta, mis pannakse toime Eestis registreeritud laeval või õhusõidukil või selle vastu, sõltumata laeva või õhusõiduki asukohast süüteo toimepanemise ajal ja asukohamaa karistusseadusest.

§ 7. Karistusseaduse isikuline kehtivus

(1) Eesti karistusseadus kehtib väljaspool Eesti territooriumi toimepandud teo kohta, mis on Eestis karistusseaduse järgi kuritegu, kui teo toimepanemise kohas on selline tegu karistatav või seal ei kehti ükski karistusõigus ning:

1) tegu on toime pandud Eesti kodaniku või Eestis registreeritud juriidilise isiku vastu või

2) teo toimepanija oli teo toimepanemise ajal Eesti kodanik või sai selleks pärast teo toimepanemist või välismaalane, kes on Eestis kinni peetud ja keda ei anta välja.

(2) Eesti karistusseadus kehtib:

1) väljaspool Eesti territooriumi toimepandud teo kohta, mis on Eestis karistusseaduse järgi kuritegu ja mille toimepanija on teenistuskohustusi täitev kaitseväelane;

2) välisriigi ametiisikule pistise või altkäemaksu andmise, välisriigi ametiisiku poolt mõjuvõimuga kauplemise ja nende kuritegudega seotud kuriteo kohta, mille on toime pannud Eesti kodanik või välismaalane, kes on Eestis kinni peetud ja keda ei anta välja, või Eestis registreeritud juriidiline isik.

1.3. Sätted inimkaubanduse ohvritele kaitse tagamiseks kriminaaluurimises ja – menetluses

Üldsätted inimkaubanduse ohvri kaitse kohta kriminaaluurimises ja –menetluses (art 12)

Lõikest 1 tuleb kohustus pakkuda inimkaubanduse ohvrile viivitamata õigusnõustamist ja vastavalt ohvrite rollile asjaomases õigussüsteemis juriidilist esindamist, sealhulgas hüvitise taotlemise korral. Kui ohvril ei ole piisavalt rahalisi vahendeid, pakutakse õigusnõustamist ja esindamist tasuta.

Eesti seaduste kohaselt on kannatanu kriminaalmenetluses menetlusosaline. Uurimisasutus või prokuratuur on kohustatud selgitama kannatanule tema õiguseid ja kohustusi ning riigi õigusabi saamise võimalusi. Kannatanu võib osaleda menetluses isiklikult või esindaja kaudu, kannatanul võib olla kuni kolm esindajat ning esindaja omamine ei võta õigust osaleda menetluses isiklikult. Vastavalt riigi õigusabi seadusele on kannatanul õigus saada riigi õigusabi – seda võib saada isik, kes oma majandusliku seisundi tõttu ei suuda õigusabi vajamise ajal tasuta asjatundliku õigusteenuse eest või suudab seda teha üksnes osaliselt või osamaksetena või kelle majanduslik seisund ei võimalda tal pärast õigusteenuse eest tasumist lihtsat toimetulekut. Samas aga võib riik hiljem temalt need kulutused sisse nõuda. Kui kohus leiab, et kannatanu, tsiviilkostja või kolmanda isiku olulised huvid võivad advokaadi abita jääda kaitseta, võib kohus oma algatusel otsustada isikule riigi õigusabi andmise riigi õigusabi seaduses ettenähtud alustel ja korras.

Kuigi kannatanule on KrMS kohaselt ette nähtud õigusabi kogu menetluse vältel, on kannatanule kaitsja määramine praktikas pigem erandlik. Kannatanu pole tihtipeale tasuta riigi õigusabi võimalusega kursis, ei vasta tasuta õigusabi kriteeriumitele või on selle taotlemise protsess kannatanu jaoks keeruline ja bürokraatlik. Hiljutisest uuringust³ selgus, et kannatanud pole sageli teadlikud ka võimalusest esitada tsiviilhagi ja taotleda menetlustoimingus osalemisega tekkinud kulude hüvitamist, samuti ei ole nad tihtipeale kursis, millises menetlusetapis on nendega seotud kriminaalmenetlus või kust selle kohta täpsemat infot saada. Seega on praktikas hetkel veel mitmeid probleeme kannatanule tema õiguste ja kohustuste selgitamisega, kuid justiitsministeeriumis on ettevalmistamisel KrMS muutmise eelnõu, mille üheks eesmärgiks on tugevdada kannatanu menetluslikku seisundit kriminaalmenetluses.

Riigi õigusabi seaduse § 6 lõike 1¹ alusel antakse riigi õigusabi füüsilisele isikule, kelle elukoht on õigusabi andmise avalduse esitamise ajal Eesti Vabariigis või mõnes muus Euroopa Liidu liikmesriigis või kes on Eesti Vabariigi või mõne muu Euroopa Liidu liikmesriigi kodanik. Sellest on üks erand, nimelt peab isik igal juhul saama õigusabi, kui ta on kriminaalmenetluses kahtlustatav või süüdistatav või väärteomenetluses menetlusalune isik ning tema kriminaal- või väärteoasjas on kaitsja osavõtt kohustuslik. Muule füüsilisele isikule antakse õigusabi üksnes juhul, kui see tuleneb välislepingust. Seega ei oleks kehtiva seaduse kohaselt võimalik anda riigi õigusabi inimkaubanduse ohvrile, kelle alaline elukoht on väljaspool Euroopa Liitu.

Artikli 12 lõikest 2 tulenevalt tagavad liikmesriigid, et inimkaubanduse ohver saab võimaluse korral lähtuvalt riskihindamisest ja kooskõlas riikliku õiguse või menetlustega asjakohast kaitset, muu hulgas võimaluse osaleda tunnistajakaitse programmides või muudes samalaadsetes meetmetes.

³ Justiitsministeeriumi tellitud RAKE 2012. a uuring „Kannatanud ja tunnistajad süüteomenetluses“, www.just.ee/uuringud.

Tulenevalt KrMS §-st 37 kohaldatakse kriminaalmenetluses kannatanule tunnistaja kohta sätestatud. Seega võib eeluurimiskohtunik prokuratuuri taotlusel kuriteo raskusest või erandlikest asjaoludest tulenevalt muuta tunnistaja tema turvalisuse tagamiseks anonüümseks. Lisaks sellele on võimalik rakendada tunnistajakaitse seaduses sätestatud meetmeid, mida on võimalik kohaldada kriminaalmenetluse ajal ja ka pärast menetluse lõppu. Tunnistajakaitse abinõudeks on näiteks füüsilise kaitse tagamine nii inimestele kui varale, enesekaitsevahendite võimaldamine, uute sidevahendite või nende numbrite võimaldamine, autole uue numbrimärgi võimaldamine, uue elu-, töö- või õpingukoha võimaldamine, varjatud viimine ohutusse asukohta, välimuse muutmine plastilise operatsiooni abil ning vajadusel ka uue identiteedi loomine.

Lõike 3 kohaselt tagavad liikmesriigid kaitseõigust piiramata ja lähtuvalt pädevate asutuste teostatud ohvri isikliku olukorra hindamisest, et inimkaubanduse ohvrit koheldakse eriliselt, et takistada tema teistkordset ohvriks langemist, vältides nii palju kui võimalik ning kooskõlas riiklikus õiguses kindlaksmääratud tingimuste, kohtu kaalutusõiguse, praktika ja juhistega järgmist: tarbetut küsitlemist uurimise, süüdistuse esitamise ja kohtuliku arutamise käigus; silmsidet ohvri ja süüdistatava vahel, sealhulgas tunnistuste andmisel, näiteks küsitlemise ja riskküsitluse ajal, kasutades selleks asjakohaseid vahendeid, sealhulgas asjakohast kommunikatsioonitehnoloogiat; tunnistuste andmist avalikul kohtuistungil ja tarbetuid küsimusi eraelu kohta.

Kriminaalmenetluses peavad uurimisasutus, prokuratuur ja kohus kohtlema menetlusosalist tema au toetamata ja tema inimväärikust alandamata. Kedagi ei tohi piinata ega muul viisil julmalt või ebainimlikult kohelda. Tõendeid tuleb koguda viisil, mis ei riiva kogumises osaleja au ja väärikust, ei ohusta tema elu või tervist ega tekita põhjendamatult varalist kahju. Keelatud on tõendeid koguda isikut piinates või tema kallal muul viisil vägivalda kasutades või isiku mäluvõimet mõjutavaid vahendeid ja inimväärikust alandavaid viise kasutades. Kui isiku läbiotsimisel, läbivaatusel või võrdlusmaterjali võtmisel on vaja paljastada tema keha, peavad uurimisasutuse ametnik, prokurör ja menetlustoimingus osaleja (välja arvatud tervishoiutöötaja või kohtuarst), olema temaga samast soost.

KrMS näeb ette mitmeid võimalusi kannatanu säästvaks küsitlemiseks, nii näiteks on võimalik kasutada kannatanut ja süüdistatavat eraldavat vaheseina. Kui tunnistaja on muudetud anonüümseks, siis kuulatakse ta üle telefoni teel, vajadusel kasutatakse häälmuutmiseseadmeid. Kaugülekuulamise võib korraldada ka juhul, kui tunnistaja vahetu ülekuulamine on raskendatud või põhjustav ülemääraseid kulusi, samuti kannatanu kaitsmist silmast pidades. Sellisel juhul toimub ülekuulamine tehnilise lahenduse abil, mille tulemusena menetlusosalised otseülekanadena vahetult näevad ja kuulevad tunnistaja ütluse andmist või telefonitsi, mille tulemusena menetlusosalised vahetult kuulevad tunnistaja ütluse andmist. Mõlemal juhul saab tunnistajale menetleja kaudu ka küsimusi esitada. Üheks võimaluseks on kuulata tunnistaja üle eeluurimiskohtuniku juures (ütluste deponeerimisega), seda juhul, kui esinevad asjaolud, mis annavad alust arvata, et tunnistaja hilisem ülekuulamine kohtus võib osutada võimatuks või teda võidakse mõjutada valeütusi andma. Eeluurimiskohtuniku juurde kutsutakse lisaks tunnistajale prokurör, kaitsja ja kahtlustatav. Kahtlustatav jäetakse tunnistaja või prokuratuuri taotlusel ülekuulamisele kutsumata, kui kahtlustatava ülekuulamisel viibimine ohustab tunnistaja turvalisust. Kohtumenetluses toimuval riskküsitlemisel võib kohus tunnistaja vaimset või füüsilist seisundit arvestades keelata riskküsitluse ja küsitleda tunnistajat ise omal algatusel või kohtumenetluse poolte koostatud kirjalike küsimuste alusel.

Kohtuistungid on Eestis üldjuhul avalikud, kuid KrMS § 12 annab võimaluse kuulutada kohtuistung kinniseks perekonna või eraelu kaitseks, alaealise huvides või õigusemõistmise huvides, sealhulgas juhul, kui kohtuistungil avalikkus võib ohustada kohtu või kohtumenetluse poole või tunnistaja julgeolekut.

Kriminaalmenetluse seadustik:

§ 8. Menetlusosalise õiguste tagamine

Uurimisasutus, prokuratuur ja kohus on kohustatud:

1) seaduses sätestatud juhtudel menetlustoimingut rakendades selgitama menetlusosalisele menetlustoimingu eesmärki ning tema õigusi ja kohustusi;

§ 9. Isikuvabaduse tagamine ning inimväärlikuse austamine

(3) Uurimisasutus, prokuratuur ja kohus peavad menetlusosalist kohtlema tema au teotamata ja tema inimväärlikust alandamata. Kedagi ei tohi piinata ega muul viisil julmalt või ebainimlikult kohelda.

(4) Kriminaalmenetluses on isiku perekonna- või eraellu lubatud sekkuda vaid käesolevas seadustikus ettenähtud juhtudel ja korras kuriteo tõkestamiseks, kurjategija tabamiseks, kriminaalasjas tõe tuvastamiseks ja kohtuotsuse täitmise tagamiseks.

§ 37. Kannatanu

(1) Kannatanu on füüsiline või juriidiline isik, kellele on kuriteoga või süüvõimetu isiku poolt õigusvastase teoga vahetult tekitatud füüsilist, varalist või moraalset kahju.

(3) Menetlustoimingus kohaldatakse kannatanule tunnistaja kohta sätestatud, kui käesolevas seadustikus ei ole ette nähtud teisiti.

§ 67. Tunnistaja turvalisuse tagamine

(1) Kuriteo raskusest või erandlikest asjaoludest tulenevalt võib eeluurimiskohtunik prokuratuuri taotlusel määrusega muuta tunnistaja tema turvalisuse tagamiseks anonüümseks.

(2) Anonüümsumääruse tegemiseks küsitleb eeluurimiskohtunik tunnistajat tema usaldusvääruse kindlakstegemiseks ja turvavajaduse selgitamiseks ning kuulab ära prokuröri arvamuse. Vajaduse korral tutvub eeluurimiskohtunik kriminaaltoimikuga.

(3) Anonüümsele tunnistajale antakse anonüümsumääruse alusel leppenimi, mida kasutatakse menetlustoimingutes käesoleva seadustiku § 146 lõike 8 kohaselt.

(4) Andmed anonüümseks muudetud tunnistaja nime, isikukoodi või selle puudumisel sünniaja, kodakondsuse, hariduse, elu- ja töökoha või õppeasutuse kohta suletakse ümbrikusse, millele kantakse kriminaalasja number ja menetleja allkiri. Ümbrik pitseeritakse ja seda hoitakse kriminaaltoimikust eraldi. Ümbrikus olevate andmetega võib tutvuda üksnes menetleja, kes tutvumise järel pitseerib ja allkirjastab ümbriku uuesti.

(5) Kohtumenetluses kuulatakse leppenimega tunnistaja üle telefonitsi käesoleva seadustiku § 69 lõike 2 punktis 2 sätestatud korras, kasutades vajaduse korral häälemuutmiseseadmeid. Tunnistajale võib esitada küsimusi ka kirjalikult.

(6) Tunnistaja turvalisuse tagamiseks võib tunnistajale tema anonüümseks muutmise sõltumata kohaldada tunnistajakaitse seaduses sätestatud.

§ 68. Tunnistaja ülekuulamine

(1) Tunnistajale selgitatakse tema õigusi ja kohustusi ning õigust kirjutada ütlust omakäeliselt.

(2) Vähemalt neljateistaastast tunnistajat hoiatatakse ütluse andmisest seadusliku aluseta keeldumise ja teadvalt vale ütluse andmise eest, mille kohta võetakse ülekuulamisprotokolli allkiri. Vajaduse korral selgitatakse tunnistajale, et sihilikku vaikimist talle teadaolevatest asjaoludest käsitatakse ütluse andmisest keeldumisena.

(3) Tunnistaja võib ütlust andes kasutada arvandmete ning nimede ja muude raskesti meelepeetavate andmete kohta märkmeid ja muid dokumente.

(4) Tunnistajat võib üle kuulata üksnes tõendamiseseme asjaolude kohta. Suunavaid küsimusi võib esitada ainult käesoleva seadustiku § 288¹ lõike 2 punktides 2–5 nimetatud juhtudel.

(6) Tunnistajale võib esitada küsimusi kahtlustatava, süüdistatava ja kannatanu kõlbeliste omaduste ning harjumuste kohta üksnes juhul, kui kriminaalmenetluse esemeks olevat tegu tuleb hinnata lahutamatus seoses nende varasema käitumisega.

§ 69. Kaugülekuulamine

(1) Menetleja võib korraldada tunnistaja kaugülekuulamise, kui tunnistaja vahetu ülekuulamine on raskendatud või põhjustab ülemääraseid kulusi, samuti tunnistaja või kannatanu kaitsmist silmas pidades.

(2) Kaugülekuulamine tähendab käesolevas seadustikus ülekuulamist:

1) tehnilise lahenduse abil, mille tulemusena menetlusosalised otseülekanadena vahetult näevad ja kuulevad uurimisasutuses, prokuratuuris või kohtus mitteviihiva tunnistaja ütluse andmist ja saavad talle küsimusi esitada menetleja kaudu;

2) telefonitsi, mille tulemusena menetlusosalised vahetult kuulevad uurimisasutuses või kohtus mitteviihiva tunnistaja ütluse andmist ja saavad talle küsimusi esitada menetleja kaudu.

(3) Kaugülekuulamine telefonitsi on lubatud vaid ülekuulatava ja kahtlustatava või süüdistatava nõusolekul. Kahtlustatava või süüdistatava nõusolekut ei ole vaja anonüümse tunnistaja telefonitsi kaugülekuulamiseks.

(4) Kaugülekuulamise protokollid tehakse märke tunnistaja hoiatamise kohta ütluse andmisest seadusliku aluseta keeldumise ja teadvalt vale ütluse andmise eest.

(5) Välisriigis viibiva tunnistaja ülekuulamisel järgitakse §-s 468 sätestatud.

(6) Justiitsminister võib kehtestada kaugülekuulamise korraldamise täpsemad nõuded.

§ 69¹. Ütluste deponeerimine

(1) Prokuratuur, kahtlustatav või kaitsja võib taotleda, et eeluurimiskohtuniku juures kuulataks üle isik, kes on kriminaalmenetluses tunnistajaks, kui kriminaalmenetluse esemeks on tahtlik kuritegu, mille eest on karistusena ette nähtud vähemalt kuni kolm aastat vangistust.

(2) Kohus rahuldab taotluse, kui esinevad asjaolud, mis võimaldavad järeldada, et tunnistaja hilisem ülekuulamine kriminaalasja kohtulikult arutamisel võib osutada võimatuks või teda võidakse mõjutada valeütlusi andma. Taotluse rahuldamata jätmise vormistab kohus põhistatud määrusega, mis on vaidlustatav määruskaebuse korras.

(3) Kohus lahendab taotluse ütluste deponeerimiseks viie päeva jooksul taotluse saamisest ning taotluse rahuldamisel määrab esimesel võimalusel ülekuulamise aja, mille teeb viivitamata teatavaks prokuratuurile ja kaitsjale.

(4) Ülekuulamisele eeluurimiskohtuniku juures kutsutakse prokurör, kaitsja, kahtlustatav ja tunnistaja. Kahtlustatav jäetakse tunnistaja või prokuratuuri taotlusel ülekuulamisele kutsumata, kui kahtlustatava ülekuulamisel viibimine ohustab tunnistaja turvalisust. Isikute väljakutsumise ütluste deponeerimisele korraldab menetlusosaline, kes ülekuulamist taotleb. Kaitsja võib isiku väljakutsumiseks taotleda eeluurimiskohtunikult abi käesoleva seadustiku § 163¹ lõigetes 4 ja 5 sätestatud ulatuses.

(5) Kutse kätte saanud kahtlustatava ilmumata jäämine ei takista ülekuulamist. Ülekuulamist ei toimu, kui kutse kätte saanud prokurör või kaitsja ei ilmu mõjuval põhjusel ja on sellest eelnevalt kohut teavitanud. Kui ülekuulamist taotlenud menetlusosaline ei ilmu ülekuulamisele või ei toimeta kohtuniku juurde isikut, kelle ülekuulamist ta taotleb, jäetakse ülekuulamine eeluurimiskohtuniku juures läbi viimata.

(6) Ülekuulamisel ja selle protokollimisel järgitakse käesoleva seadustiku §-des 155–158 ning 287–291 sätestatud.

§ 288. Risküsitlus

(7) Tunnistaja vaimset või füüsilist seisundit arvestades võib kohus keelata risküsitluse ja küsitleda tunnistajat ise omal algatusel või kohtumenetluse poolte koostatud kirjalike küsimuste alusel.

§ 291. Tunnistaja varasemad ütlused kohtus risküsitlemise võimaluseta

(1) Kohtumenetluse poole taotlusel võib kohus tunnistaja poolt varem antud ütluse tõendina vastu võtta, kui tunnistaja:

1) on surnud;

2) keeldub kohtulikult uurimisel ütlusi andmast;

3) ei ole võimeline ütlusi andma oma terviseseisundi tõttu;

4) asukohta ei ole suudetud mõistlikest pingutustest hoolimata kindlaks teha;

5) ei saa kohtusse ilmuda muu takistuse tõttu, mis on kõrvaldamatu või mille kõrvaldamise kulud oleksid ebaproportsionaalselt suured, ning taotluse esitanud pool on teinud kõik mõistlikud pingutused tema kohtusse toimetamiseks.

(2) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud juhul lubab kohus tõendina esitada varasemaid ütlusi, kui ütlused on deponeeritud käesoleva seadustiku §-s 69¹ sätestatud korras või kui varasema ülekuulamise viis abistamistootluse alusel läbi välisriigi pädev asutus ja isikut ei ole võimalik kuulata üle kaugülekuulamise teel.

(3) Käesoleva paragrahvi lõike 1 punktides 1–3 sätestatud juhtudel võib kohus erandina vastu võtta isiku varasemad deponeerimata ütlused, kui on täidetud kõik järgmised tingimused:

1) ütluste andmise asjaolud ning tunnistaja isik ei anna alust kahelda tõendi usaldusväärsuses;

2) kohtumenetluse pool on taotlenud ütluste tõendina vastuvõtmist kriminaalasja kui terviku seisukohalt olulise asjaolu tõendamiseks;

3) tõendi taotleja vastaspoolel on küllaldane võimalus esitada neile ütlustele vastuväiteid.

Riigi õigusabi seadus:

§ 6. Riigi õigusabi saama õigustatud isik

(1) Riigi õigusabi võib saada füüsiline isik, kes oma majandusliku seisundi tõttu ei suuda õigusabi vajamise ajal tasuda asjatundliku õigusteenuse eest või suudab seda teha üksnes osaliselt või osamaksetena või kelle majanduslik seisund ei võimalda pärast õigusteenuse eest tasumist lihtsat toimetulekut.

(¹) Riigi õigusabi antakse füüsilisele isikule, kelle elukoht on õigusabi andmise avalduse esitamise ajal Eesti Vabariigis või mõnes muus Euroopa Liidu liikmesriigis või kes on Eesti Vabariigi või mõne muu Euroopa Liidu liikmesriigi kodanik, välja arvatud käesoleva paragrahvi lõikes 2 nimetatud juhul. Elukoha määramisel käesoleva seaduse tähenduses lähtutakse EL Nõukogu määruse nr 44/2001 kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades artiklist 59. Muule füüsilisele isikule antakse õigusabi üksnes juhul, kui see tuleneb välislepingust.

Tunnistajakaitse seadus:

§ 2. Tunnistajakaitse põhimõtted

Tunnistajakaitse kaitseabinõude kohaldamisel lähtutakse menetletava kuriteo raskusest, isiku antavate tõendite olulisusest kriminaalasjas ning kaitstava ohustatuse ulatusest. Tunnistajakaitset saab kohaldada ainult isiku või tema seadusliku esindaja või eestkostetasutuse nõusolekul.

§ 3. Õigusvastaste mõjutuste mõiste

Õigusvastaseks mõjutuseks käesoleva seaduse mõttes loetakse kuritegelikesse ühendustesse kuuluvate isikute või kuriteos kahtlustatavate, süüdistatavate või süüdimõistetute või nende huvides tegutsevate teiste isikute sellist tegevust, mis on suunatud kriminaalmenetluses tõendeid andva isiku psüühilisele või füüsilisele mõjutamisele eesmärgiga sundida teda loobuma tõendite andmisest või muutma varem antud ütlusi, samuti tegevust, mis ohustab käesoleva seaduse §-s 5 nimetatud isikute elu või tervist või vara.

§ 5. Tunnistajakaitse alla võetavad isikud

(1) Tunnistajakaitse alla võetavateks isikuteks on:

- 1) kaitstavad;
- 2) kaitstavate perekonnaliikmed ja lähedased;
- 3) isikud, kelle suhtes on Eesti Vabariigi tunnistajakaitset teostava asutuse ja välisriigi pädeva asutuse või rahvusvahelise organisatsiooni vahel sõlmitud leping tunnistajakaitse kohaldamiseks vastavalt sõlmitud välislepingutele.

(2) Kaitstavad käesoleva seaduse tähenduses on:

- 1) kriminaalasjas tõendamiseseme asjaolusid teada võivad isikud, kelle suhtes on olemas reaalne õigusvastaste mõjutuste alla sattumise oht;
- 2) uurimisasutuse, prokuratuuri ja kohtu ametnikud (edaspidi menetlejad), kelle suhtes on olemas reaalne oht sattuda õigusvastaste mõjutuste alla, mille eesmärk on sundida menetlejat toimima ebaobjektiivselt või loobuma oma ametialaste õiguste rakendamisest või kohustuste täitmisest, aga ka menetlejale kätte maksta tema ametialase tegevuse eest;
- 3) isik, kes on kriminaalmenetluses kannatanu ja kelle suhtes on olemas reaalne õigusvastaste mõjutuste alla sattumise oht või kui kuriteos kahtlustatav või süüdistatav võib tema suhtes jätkuvalt toime panna isikuvastaseid kuritegusid.

§ 8. Tunnistajakaitse kohaldamise ajaline kestus

(1) Tunnistajakaitset kohaldatakse:

- 1) kohtueelse menetluse ajal;
- 2) kohtumenetluse ajal;
- 3) pärast kohtumenetlust.

(2) Tunnistajakaitse kohaldamise kestus sõltub:

- 1) kaitstava ohustatuse astmest;
- 2) kaitselepingu tingimustest ja nende järgimisest kaitstava poolt.

§ 18. Tunnistajakaitse kaitseabinõud

(1) Tunnistajakaitse kohaldamisel kasutatakse järgmisi kaitseabinõusid:

- 1) kaitstava isiku ja tema vara füüsiline kaitse;
- 2) kaitstavale enesekaitsevahendite võimaldamine;
- 3) kaitstavale uute sidevahendite või nende numbrite võimaldamine;
- 4) transpordivahendite uute registreerimistunnuste võimaldamine;
- 5) kaitstavale uue elu-, töö- või õpingukoha võimaldamine;
- 6) kaitstava varjatult üleviimine ohutusse paikkonda või asukohta;
- 7) isiku välimuse muutmine plastilise operatsiooni tegemisega;
- 8) kaitstavale uue identiteedi loomine;
- 9) muud kaitseabinõud.

(2) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud kaitseabinõusid võib kohaldada nii eraldi kui ka kombineeritult.

Lapsohvri kaitse kriminaaluurimises ja -menetluses (art 15)

Lõike 1 kohaselt tuleb liikmesriikidel tagada lapsohvrile vastavalt ohvri rollile asjaomases õigussüsteemis kriminaaluurimises ja -menetluses esindaja, kui riigisiseste õigusaktide kohaselt vanemliku vastutuse kandjad ei saa last esindada enda ja lapsohvri huvide konflikti tõttu.

Kriminaalmenetluses ei tehta lapsega menetlustoiminguid ilma esindaja juuresolekuta. Üldjuhul on lapse esindajateks perekonnaseadusest tulenevalt tema vanem või vanemad. Juhul, kui tuvastatakse, et lapse huvid on vastuolus tema seadusliku esindaja omadega, siis tuleb sellest

teavitada kas lapse elukohajärgset omavalitsusüksust või kohust, misjärel otsustab kohus lapse huvide üle ning määrab talle esindaja (nn erieestkostja). Kuni eestkostja määramiseni täidab eestkostja ülesandeid lapse elukohajärgne valla- või linnavalitsus. Riigi peaprokuröri juhise⁴ tulenevalt kaasatakse lapse vanemad või eestkostja menetlusse kannatanutena, kui vanemale või eestkostjale on sama kuriteoga samuti tekitatud kahju (sh moraalset kahju, mida võib eeldada eelkõige alaealise vastu toimepandud isikuvastaste kuritegude puhul). Kuigi vanematel on lapse osas ühine esindusõigus, võib lapse huvidega vastuolus oleva viivituse vältimiseks vanem lapse huvides teha vajalikke toiminguid ka üksinda, ning kui vanem esindab last iseseisvalt, eeldatakse teise vanema nõusolekut ja mõlemaid vanemaid ei pea kaasama (perekonnaseaduse (edaspidi PKS) § 120 lg 3 ja 7). Vanemad ei või last esindada huvide konflikti korral (PKS § 120 lg 6 ja § 180). Hooldusõiguse piiramist või puudumist vanemal tuleb kontrollida rahvastikuregistrist. Erandina, kui kahtlustatavaks või süüdistatavaks on alaealise kannatanu seaduslik esindaja või muu lähedane isik või esineb muu huvide konflikt alaealise ja tema vanema või eestkostja vahel (PKS § 180) või vanemad on andnud õigused üle kasuperekonnale (PKS § 122), kaasatakse alaealise kaitseabinõuna menetlusse erieestkostja (PKS § 209).

Artikli 15 teisest lõikest tulenevalt pakutakse inimkaubanduse lapsohvrile vastavalt ohvri rollile asjaomases õigussüsteemis viivitamata õigusnõustamist ja esindamist, sealhulgas hüvitise taotlemise korral, välja arvatud juhul, kui ohvril on piisavalt rahalisi vahendeid.

Vt eelmise artikli lõiget 1. Uurimisasutus või prokuratuur on kohustatud selgitama kannatanule tema õiguseid ja kohustusi ning riigi õigusabi saamise korda.

Artikli 15 lõike 3 kohaselt tagavad liikmesriigid, et kriminaalmenetluses:

- a) toimuvad vestlused lapsohvriga põhjendamatu viivitusega pärast asjaoludest teatamist pädevatele asutustele;
- b) toimuvad vestlused lapsohvriga vajaduse korral selleks loodud või kohandatud ruumides;
- c) juhib vajaduse korral vestlust lapsohvriga või viibib selle juures selleks koolitatud spetsialist;
- d) juhib võimaluse ja vajaduse korral kõiki lapsohvriga peetavaid vestlusi samad isikud;
- e) peetakse võimalikult vähe vestlusi ja neid korraldatakse ainult äärmise vajaduse korral kriminaaluurimise ja –menetluse eesmärgil;
- f) võib lapsohvriga kaasas olla tema esindaja või vajaduse korral lapse valitud täiskasvanu, kui selle isiku suhtes ei ole tehtud vastupidist põhjendatud otsust.

Loomulikult on ka lapse ülekuulamisel kasutatavad kõik üldised ülekuulamist reguleerivad sätted (kaugülekuulamine, vaheseina kasutamine jne). Menetleja võib alaealise ülekuulamise juurde kutsuda lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja, pedagoogi või psühholoogi, juhul kui menetlejal ei ole selleks läbitud erikoolitust. Nimetatud ametniku kutsumine on kohustuslik alla kümneaastase lapse ülekuulamisel, kui korduv ülekuulamine võib kahjulikult mõjuda lapse psühhikale, samuti juhul, kui ülekuulatav on noorem kui neljateistaastane ning ülekuulamine on seotud perevägivalga või seksuaalse väärkohtlemisega ning ka juhul, kui ülekuulatav laps on kõne-, meele-, vaimupuudega või psüühikahäiretega. Kohtumenetluses ei kasutata alla 14aastase lapse ülekuulamisel riskisituust ning kohus võib kaasata alla neljateistaastase tunnistaja ülekuulamisse lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja, pedagoogi või psühholoogi, kes võib esitada küsimusi kohtuniku loal.

Politseil on olemas spetsiaalselt alaealiste ülekuulamiseks kohandatud lapsedõbralikud ruumid, kus on olemas nt anatoomilised nukud, millega mängides või mille peal kehaosasid näidates on

⁴ Riigi peaprokuröri juhise „Alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses“

lapsel sageli lihtsam selgitada, mida temaga tehtud on. Laste võimalikult vähese traumeerimise eesmärgil on neis ruumides olemas vajalik salvestustehnika, seega on võimalik lapse antud ütlused salvestada ja hiljem kasutada tõendina videosalvestist. Nii riigi peaprokuröri juhiseist kui ka Politsei- ja Piirivalveameti juhendist⁵ tulenevalt kuulatakse alaealine tunnistaja ja kannatanu üldjuhul üle alaealiste ülekuulamisruumis, mis on sisustatud lapse iga arvestatava sisustuse ja salvestustehnikaga. Isikuvastaste ja seksuaalkuritegude puhul tuleb vältida alla 14-aastaste alaealiste mitmekordset ülekuulamist ja üldjuhul tuleb need videosalvestada. Ülekuulamisest osavõtva spetsialisti (KrMS § 70) valib menetleja, lähtudes isiku võimest lastega töötada, erialasest haridusest, töökogemusest ja koolitusest. Eelistatud on piirkondlik lastekaitsetöötaja, kelle on olnud varasem kokkupuude kannatanuga. Samuti võib ülekuulamisele kaasata ohvriabispetsialisti, kes on nõustanud kannatanut. Korduvülekuulamisele tuleb võimalusel kaasata spetsialist, kellel on alaealisega kontakt juba olemas.

Direktiivi lõige 4 näeb ette, et kriminaalmenetluses võib filmida kõiki lapsohvriga või vajaduse korral lapstunnistajaga peetud vestlusi ning et selliseid filmitud vestlusi võib vastavalt riigisisestes õigusaktides sätestatud eeskirjadele kasutada kriminaalmenetluses tõendina.

Kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt vajadusel lapse ülekuulamine kohtueelses menetluses videosalvestatakse. Kindlasti videosalvestatakse see aga juhul, kui on näha, et lapse vahetu ülekuulamine kohtus ei ole võimalik tema vanuse või vaimse seisundi tõttu, sellisel juhul esitatakse kohtus tõendina lapse poole kohtueelses menetluses antud ütlused. Nii politseis kui prokuratuuris kehtivate juhiste kohaselt tuleb kindlasti vältida isikuvastastes ja seksuaalkuritegudes kannatanute (alla neljateistaastaste) mitmekordset ülekuulamist.

Lõike 5 kohaselt võib kriminaalmenetluses teha otsuse, et ärakuulamine toimub kinnisel kohtuistungil ja lapsohver kuulatakse ära kohtusse toomata, kasutades selleks eelkõige asjakohast sidetehnoloogiat.

Kriminaalmenetluse seadustiku alusel on võimalik kuulutada kohtuistung osaliselt või täielikult kinniseks, kui seda nõuavad alaealise huvid. Ülekuulamise kohta vt eelmise lõike kommentaari. Riigi peaprokuröri juhiseist tulenevalt on kohtuistungi avalikkuse piiramise (KrMS § 12 lg 1 p 2 ja 3) eesmärgiks, et info alaealise kahtlustatava, süüdistatava või kannatanu kohta ei leviks isikutele, kes võivad seda alaealise suhtes kuritarvitada, ja et avalikkuse tähelepanu ei avaldaks alaealise edasisele käekäigule liigset negatiivset mõju. Kohtuistungi kinniseks kuulutamise taotlemine on üldjuhul vajalik, kui alaealine on kannatanu seksuaalse enesemääramise vastastes ning perekonna ja alaealiste vastastes kuritegudes. Muudes kriminaalasjades tuleb hinnata kohtuistungi kinniseks kuulutamise taotluse esitamise vajadust lähtudes alaealiste huvidest.

Perekonnaseadus:

§ 120. Lapse esindamine

(1) Hooldusõiguslik vanem on lapse seaduslik esindaja. Ühist hooldusõigust omavatel vanematel on ühine esindusõigus.

§ 122. Eriestkostja ja kasuperekond

(1) Vanema hooldusõigus ei kehti neis lapsega seotud asjades, mille jaoks on määratud eriestkostja, samuti kohtuasjas, kus on määratud muu esindaja.

§ 134. Lapse heaolu ohustamine

(1) Kui lapse kehalist, vaimset või hingelist heaolu või tema vara ohustab vanema hooldusõiguse kuritarvitamine, lapse hooletussejätmine, vanemate suutmatus täita oma kohustusi või kolmanda isiku käitumine ja kui vanemad ei soovi või ei ole võimelised ohtu ära hoidma, rakendab kohus ohu ärahoidmiseks vajalikke abinõusid, muu hulgas käesoleva paragrahvi lõikes 3 ning käesoleva seaduse §-des 135 ja 136 loetletuid.

⁵ Politsei- ja Piirivalveameti 15. juuni 2012 käskkirjaga nr 265 kinnitatud „Korrariikumise toime pannud või abi vajavate laste kohtlemise juhend“

(2) Lapse heaolu ohustamisest teatab lapse elukohajärgsele valla- või linnavalitsusele või kohtule riigiasutuse või omavalitsusasutuse ametnik, politseiametnik, tervishoiutöötaja, kohtunik, prokurör, notar, kohtutäitur, õpetaja või muu isik, kellel on andmeid ohustatud lapse kohta.

(3) Kohus võib lapse heaolu ohustamise korral teha vanema asemel lapse kohta hooldusõigusest tulenevaid otsuseid, teha hoiatusi ja ettekirjutusi ning kehtestada keelde, samuti kohustada vanemaid järgima kohtu määratud asutuse hooldusjuhiseid. Kohus võib isiku- või varahooldusõigust piirata teatavate toimingute või teatavat liiki toimingute tegemise keelamisega. Varahooldusõiguse võib kohus vanemalt ka täies ulatuses ära võtta.

(4) Isikuhooldusõiguse asjades võib kohus omal algatusel rakendada seadusest tulenevaid abinõusid, mille õiguslikud tagajärjed on siduvad ka kolmanda isiku jaoks.

§ 135. Lapse eraldamine perekonnast ja isikuhooldusõiguse täielik äravõtmine

(1) Kohus võib lapse vanematest eraldada ainult juhul, kui lapse huvide kahjustamist ei ole võimalik ära hoida vanemate ja lapse suhtes kasutusele võetud muude toetavate abinõudega.

(2) Isikuhooldusõiguse võib kohus vanemalt täielikult ära võtta üksnes juhul, kui teised abinõud ei ole tulemusi andnud või kui on põhjust eeldada, et nende rakendamisest ei piisa ohu ärahoidmiseks.

(3) Isikuhooldusõiguse olulise piiramise või täieliku äravõtmise asja läbivaatamisel kaasab kohus menetlusse arvamuse andmiseks valla- või linnavalitsuse.

(4) Kui lapse jätmine perekonda ohustab lapse tervist või elu, võib valla- või linnavalitsus lapse perekonnast eraldada enne kohtumäärust. Sellisel juhul peab valla- või linnavalitsus viivitamata esitama kohtule avalduse vanema õiguste piiramiseks lapse suhtes.

Kriminaalmenetluse seadustik:

§ 70. Alaealise tunnistaja ülekuulamise erisused

(1) Menetleja võib alaealise tunnistaja ülekuulamise juurde kutsuda lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja, pedagoogi või psühholoogi.

(2) Kui menetlejal endal asjakohane väljaõpe puudub, siis on lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja, pedagoogi või psühholoogi kaasamine alaealise ülekuulamise kohustuslik, kui:

1) tunnistaja on noorem kui kümneaastane ja korduv ülekuulamine võib mõjuda kahjulikult alaealise psüühikale

2) tunnistaja on noorem kui neljateistaastane ja ülekuulamine on seotud perevägivaldaga või seksuaalse väärkohtlemisega;

3) tunnistaja on kõne-, meele-, vaimupuudega või psüühikahäiretega.

(3) Vajaduse korral alaealise ülekuulamine videosalvestatakse. Käesoleva paragrahvi lõikes 2 nimetatud juhul alaealise ülekuulamine videosalvestatakse, kui on kavas kasutada seda ülekuulamist tõendina kohtumenetluses, sest alaealise vahetu ülekuulamine kohtus ei ole võimalik tema vanuse või vaimse seisundi tõttu.

(4) Kahtlustataval on õigus kohtueelse menetluse ajal tutvuda käesoleva paragrahvi lõikes 3 nimetatud videosalvestistega. Viie päeva jooksul pärast tutvumist on kahtlustataval või kaitsjal õigus esitada tunnistajale küsimusi. Prokuratuur vaatab taotluse läbi viie päeva jooksul alates selle esitamisest. Taotluse rahuldamata jätmise vormistatakse määrusega, mille koopiat edastatakse taotlejale. Taotluse rahuldamisest keeldumine ei takista taotluse kordamist käesoleva seadustiku §-s 225 sätestatud korras või kohtumenetluses.

§ 290. Alaealise tunnistaja ülekuulamise erisused

(1) Alla neljateistaastase tunnistaja ülekuulamisel ei kasutata riskküsitlust.

(2) Kohus võib kaasata alla neljateistaastase tunnistaja ülekuulamise lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja, pedagoogi või psühholoogi, kes võib ülekuulatavale esitada küsimusi kohtuniku loal.

(3) Kohtunik teeb alla neljateistaastasele alaealisele tunnistajale ettepaneku öelda kohtule kõik, mis ta kriminaalasia kohta teab.

(4) Pärast seda, kui alla neljateistaastane alaealine tunnistaja on ütlused andnud, küsitlevad teda prokurör ja kaitsja kohtu määratud järjekorras. Süüdistatav võib esitada küsimusi kaitsja kaudu.

(5) Kohus jätab lubamatud ja asjasse mittepuutuvad küsimused kõrvale. Kohtu loal võib tunnistajale esitada suunavaid küsimusi.

(6) Tunnistaja vaimset või füüsilist seisundit ning vanust arvestades võib kohus katkestada ülekuulamise poolte poolt ja küsitleda tunnistajat ise omal algatusel või kohtumenetluse poolte koostatud kirjalike küsimuste alusel.

(7) Kui alaealise kohalolek pärast ülekuulamist ei ole vajalik, eemaldab kohus ta istungisaalist.

§ 290¹. Alaealise tunnistaja poolt kohtueelses menetluses antud ütluste erisused.

(1) Kohus võib kohtumenetluse poole taotlusel jätta alaealise kohtusse kutsumata ja lubada tõendina esitada alaealise poolt kohtueelses menetluses antud ütlusi, kui need on videosalvestatud ning kaitsjal on olnud võimalus esitada tunnistajale kohtueelses menetluses küsimusi tõendamiseseme asjaolude kohta, kui:

1) tunnistaja on noorem kui kümneaastane ja korduv ülekuulamine võib mõjuda kahjulikult alaealise psüühikale;

2) tunnistaja on noorem kui neljateistaastane ja ülekuulamine on seotud perevägivaldaga või seksuaalse väärkohtlemisega;

3) tunnistaja on kõne-, meele-, vaimupuudega või psüühikahäiretega.

(2) Kui kohus leiab pärast käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud tõendi uurimist, et alaealist on vaja täiendavate asjaolude kohta küsitleda, siis võib ta küsitleda tunnistajat omal algatusel või kohtumenetluse poole koostatud kirjalike küsimuste alusel.

§ 11. Kohtuistungi avalikkus

(1) Igal isikul on võimalus jälgida ja talletada kohtuistungit käesoleva seadustiku §-s 13 sätestatud korras.

(2) Avalikkuse põhimõte toimib kohtulahendi kuulutamisel piiranguta, välja arvatud juhul, kui selle kuulutamist kinnisel kohtuistungil nõuavad alaealise, abielupoole või kannatanu huvid.

(4) Avalikult kohtuistungilt võib kohus kõrvaldada alaealise, kui see on vajalik alaealise huvide kaitseks.

§ 12. Kohtuistungi avalikkuse piiramine

(1) Kohus võib istungi kuulutada osaliselt või täielikult kinniseks:

2) kõlbluse või perekonna- või eraelu kaitseks;

3) alaealise huvides;

4) õigusemõistmise huvides, sealhulgas juhul, kui kohtuistungi avalikkus võib ohustada kohtu või kohtumenetluse poole või tunnistaja julgeolekut.

(2) Kohtuistungi avalikkuse piiramise käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud alusel lahendab kohus määrusega omal algatusel või kohtumenetluse poole taotlusel.

(3) Kohtu loal võivad kinnist kohtuistungit jälgida uurimisasutuse ametnik, kohtuametnik, tunnistaja, asjatundja, ekspert, tõlk ning süüdistatava lähedane käesoleva seadustiku § 71 lõike 1 mõistes.

(4) Kinnisel kohtuistungil hoiatab kohus kohtumenetluse pooli ja istungisaalis viibijaid, et menetlusandmeid ei ole lubatud avaldada.

1.4. Sätted ohvrite abistamise ja toetamise kohta

Inimkaubanduse ohvrile pakutavad abi-, toetus- ja kaitsemeetmed (art 11)

Direktiivi artikli 11 lõikest 1 tulenevalt peavad liikmesriigid tagama, et ohvrile pakutakse abi ja toetust enne kriminaalmenetlust, selle ajal ning asjakohase ajavahemiku jooksul pärast menetluse lõpetamist, et tal oleks võimalik kasutada raamotsuses 2001/220/JSK ja käesolevas direktiivis sätestatud õigusi. Lõike 2 kohaselt tuleb isikule abi ja toetust pakkuda kohe, kui pädevatel asutustel on põhjendatult alust arvata, et isiku suhtes võib olla toime pandud mõni artiklites 2 ja 3 osutatud süütegudest.

Täna lähtutakse Eestis abi ja toetuse pakkumisel isiku seaduslikust riigis viibimise alusest. Eristatakse, kas isikul on õigus riigis olla või viibib ta siin ebaseaduslikult. Kui tegemist on ebaseaduslikult riigis viibiva välismaalasega, siis võimaldatakse isikule sotsiaalhoolekande seaduse kohaselt ainult vältimatut sotsiaalabi ja tervishoiuteenuste korraldamise seaduse kohaselt vältimatut arstiabi. Seejuures vältimatu sotsiaalabi peab tagama piisavate elatusvahenditeta isikule vähemalt toidu, riietuse ja ajutise peavarju.

Väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seadusest tulenevalt tehakse igale ebaseaduslikult riigis viibivale välismaalasele lahkumisettekirjutus, milles nähakse ette riigist lahkumise tähtaeg või tehakse otsus lahkumisettekirjutus koheselt sundtäita (nt juhul kui isik on ebaseaduslikult riiki sisenenud). Kaaluka avaliku huvi korral on välismaalaste seaduse § 203 (edaspidi VMS) alusel võimalik isikule (inimkaubanduse ohvrile) elamisloa taotleja prokurööril kriminaalmenetluse raames, elamisloa väljastamise menetluse on võimalik kaasata psühholoog, üld- ja erialaarst ja tõlk. Kui isikule väljastati tähtajaline elamisloa avaliku huvi korral, siis on prokuratuuril võimalik VMS § 208 alusel taotleja loa pikendamist aasta kaupa. Kui prokuratuur elamisloa pikendamist ei taotle, muutub isik ebaseaduslikult riigis viibivaks välismaalaseks ja ta on kohustatud Eestis lahkuma.

Välismaalastele, sh alaealistele teenuste osutamist reguleerib **välismaalaste seadus:**

§ 226. Välismaalase viibimiskoht ja välismaalasele osutatavad teenused

(1) Välismaalane paigutatakse vajadusel kaaluka avaliku huvi korral tähtjalise elamisloa taotluse läbivaatamise ajaks ja nimetatud elamisloa andmisel elamisloa kehtivuse ajaks vastuvõtukeskusesse või Sotsiaalministeeriumi või Sotsiaalministeeriumi valitsemisala asutuse määratud kohta.

(2) Vastuvõtukeskus korraldab välismaalasele vastavalt vajadusele toetusena välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduses sätestatud teenuste osutamise.

(3) Välismaalasele võib maksta rahalist toetust välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduses sätestatud tingimustel ja määras.

(4) Käesolevas paragrahvis sätestatud ülesannete täitmist korraldab Sotsiaalministeerium.

§ 227. Saatjata alaealise välismaalase viibimiskoht

(1) Saatjata alaealine välismaalane, kes on saabunud Eestisse ilma seadusliku esindajata või kes jääb Eestis viibides ilma vanemast või eestkostjast, paigutatakse kaaluka avaliku huvi korral tähtjalise elamisloa taotluse läbivaatamise ajaks ja talle nimetatud elamisloa andmisel elamisloa kehtivusajaks:

1) täisealise sugulase juurde;

2) eestkostele või perekonnas hooldamisele või

3) laste hoolekandeaustusse.

(2) Saatjata alaealise välismaalase viibimiskoha määramisel arvestatakse eelkõige alaealise õiguste ja huvidega. Võimaluse korral ei lahutata üksteisest saatjata alaealisi õdesid ja vendi.

Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduse § 12 lõike 2 alusel on varjupaigamenetluse või ajutise kaitse menetluse ajal vastuvõtukeskus vastavalt vajadusele kohustatud tagama majutuse, varustamise toiduainetega või toitlustamise, varustamise esmavajalike riietus- ja muude tarbeesemete ja hügieenivahenditega ning rahaga hädapärasteks pisikulutusteks, vältimatu abi ja tervisekontrolli, hädavajalikud tõlketeenused ja eesti keele õpetamise, õigustest ja kohustustest informeerimise, hädavajaliku transporditeenuse ning muud esmavajalikud teenused.

Kui tegemist on riigis seaduslikul alusel viibijaga (kodanik või elanik), siis laienevad talle kriminaalmenetluses suuremad õigused. Riigi õigusabi seaduse (ÕAS) § 6¹ kohaselt antakse riigi õigusabi füüsilisele isikule, kelle elukoht on õigusabi andmise avalduse esitamise ajal Eesti Vabariigis või mõnes muus Euroopa Liidu liikmesriigis või kes on Eesti Vabariigi või mõne muu Euroopa Liidu liikmesriigi kodanik, välja arvatud § 6¹ lõikes 2 nimetatud juhul. Elukoha määramisel käesoleva seaduse tähenduses lähtutakse EL Nõukogu määruse nr 44/2001 kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades artiklist 59. Muule füüsilisele isikule antakse õigusabi üksnes juhul, kui see tuleneb välislepingust. Seega riigis ebaseaduslikult viibivatele isikutele riigi õigusabi ei tagata.

Riikliku ohvriabi korralduse aluseid, lepitusteenuse korraldust, ohvriabiteenuse raames makstava psühholoogilise abi kulu hüvitise ja kuriteoohvritele riikliku hüvitise maksmise korda reguleerib Eestis ohvriabi seadus (edaspidi OAS). Ohvriabi teenuse raames on ohvril ja tema perel võimalik taotleda psühholoogilise abi kulude hüvitamist – seda on võimalik saada kuni ühe kuupalga alammäära ulatuses perekonnaliikme kohta, kuid mitte rohkem kui kolmekordses määras perekonna kohta. Vägivallakuriteo ohvritel on võimalik taotleda riiklikku hüvitist, millest kaetakse nt riieale tekitatud kahju, ravikulud, psühholoogiline nõustamine, abi uue eriala omandamisel jne. Paraku aga ei kata hüvitis kulutusi eluasemele, mida eeldab direktiiv.

Otseselt inimkaubanduse ohvreid silmas pidades on täna teenused olemas ühe sihtrühma osas, nendeks on täisealised naised, kes on prostitutsiooni või inimkaubanduse ohvrid. Muud sihtrühmad (mehed, alaealised ja teised haavatavad grupid) on teenustega katmata. Sotsiaalministeerium rahastab projektipõhiselt MTÜ-d Eluliin, mis pakub inimkaubanduse ohvritele rehabilitatsiooniteenuseid, psühholoogilist nõustamist ja tuge kriminaalmenetluse ajal. Samuti on nende poolt tagatud õiguslik nõustamine. Täna on selliste tugiteenuste korraldamine ja rahastamine projektipõhine. Teenuste osutamise ja teenuseosutajate jätkusuutlikkuse tagamiseks peaks rahastamine aga olema kindlatel alustel. Inimkaubanduse ohvrite puhul on tegemist väga spetsiifilise ohvrite grupiga, mis ei ole samas suur, ja järjepidevuse tagamiseks

oleks ilmselt mõistlik jätkata olemasolevate organisatsioonide toetamist. Samas tuleks rahastamine korraldada sarnaselt ohvriabi seaduse ja sotsiaalhoolekande seaduse alusel osutatavate teiste teenuste rahastamisega.

Esmapilgul tundub problemaatilisena direktiivi artikli 11 lõikes 1 toodud nõue, et abi ja toetust tuleb ohvrile pakkuda ka juba enne kriminaalmenetlust. Ilmselt mängib siinkohal rolli see, et mitmetes teistes õigussüsteemides on kriminaalmenetluse käivitamiseks vajalik konkreetne määrus või muu korraldus menetluse algatamiseks ja sellele eelnevalt võidakse juba teha mitmeid menetlustoiminguid. Eeldatavalt on direktiivi selle sättega mõeldud, et isik saaks talle vajalikku abi ka juhul, kui alles selgitatakse välja, kas kuritegu on toime pandud. Inimkaubanduse ohvrina saab Eestis käsitleda isikut, kelle suhtes on objektiivsete kriteeriumite alusel tuvastatud, et isikut on ära kasutatud või esineb põhjendatud kahtlus, et isikut on ära kasutatud. Seejuures ei sõltu objektiivsete kriteeriumite alusel ohvri tuvastamine ega põhjendatud kahtluse olemasolu ohvri koostööst. Seda, kas isiku suhtes on toime pandud või võib olla toime pandud tegu, milles ilmnevad inimkaubanduse kuriteokosseisu või seotud kuriteokosseisu objektiivsed tunnused, saavad pädevate asutustena tuvastada üksnes prokuratuur ja uurimisasutus kriminaalmenetluse raames. Seega on inimkaubanduse ohvri staatus Eestis seotud kriminaalmenetlusega. Asjaolu, et inimkaubanduse ohvri staatus on Eestis seotud alustatud kriminaalmenetlusega, ei välista ohvrile abi ja teenuste pakkumist enne kriminaalmenetlust.

Eeltoodule tuginedes võib öelda, et kehtiv regulatsioon ning teenuste olemasolu ei ole piisavad direktiivis nõutuga vastavuses olekuks. Eelkõige vajab täpsustamist, mis hetkest ja mis alustel isik üldse lugeda inimkaubanduse ohvriks ning kes peaks talle selle staatuse andma. Paika tuleb panna ka protsess, kes, kuidas ja kuhu ohvri saatma peaks, et talle ettenähtud teenuseid osutada ning reguleerimist vajab osutatava abi eesmärk, sisu, rahastamise põhimõtted ning õigustatud isikute ring. Direktiiviga vastavuses olemiseks tuleb tagada, et teenused ei oleks sõltuvusest sellest, mis alusel inimkaubanduse ohver Eestis viibib. Sestap tuleb täiendada ohvriabi seadust, mis sätestab inimkaubanduse ohvrile osutatavad ohvriabi teenused olenemata tema riigis viibimise alusest.

Direktiivi artikli 11 lõige 3 ütleb, et ohvrile pakutav abi ja toetus ei tohi sõltuda sellest, kas ta soovib teha koostööd kriminaaluurimises, süüdistuse esitamisel või kohtumenetluses, ilma et see piiraks direktiivi 2004/81/EÜ või sarnaste riigisiseste eeskirjade kohaldamist. Kui kriminaalmenetlus on alustatud, kehtivad isikule vastavalt KrMS-le tunnistaja või kannatanu õigused. Sõltumata sellest, kas isik soovib koostööd teha või mitte, saab uurija või prokurör isikule soovitada pöörduda vastava valdkonna teenusepakkuja poole. Direktiivi 2004/81/EÜ eesmärk on anda inimesele, kes on otsustanud teha koostööd võitluses inimkaubandusega, tähtjaline elamisluba ja määratleda tingimused asjaomase siseriikliku menetluse pikkusega seotud tähtjaliste elamislubade andmiseks kolmandate riikide kodanikele, kes teevad koostööd võitluses inimkaubanduse või ebaseaduslikule sisserändele kaasaaitava tegevuse vastu.

Tähtjalise elamisloa võimaldamise küsimus on siseriiklikult reguleeritud VMS §§-des 203-210, milles nimetatakse seda elamisluba tähtjaliseks elamisloaks kaaluka avaliku huvi korral ja mida antakse alustatud kriminaalmenetluse raames välismaalasele kuriteo asjaolude selgitamiseks kaasaaitamisel siis, kui:

- a) ta on kannatanu või tunnistaja kriminaalmenetluses, mille esemeks on inimkaubandusega seotud kuritegu;
- b) ebaseaduslikult töötanud kannatanu või tunnistaja on alaealine laps;
- c) ebaseaduslikult töötanud kannatanu või tunnistaja oli asetatud olukorda, kus ta oli sunnitud oma tahte vastaselt kellegi teise kasuks töötama või täitma muid kohustusi või teda hoiti sellises olukorras ja vastav tegu oli toime pandud vägivalla või pettusega või ära kasutades isiku abitut seisundit;

- d) ebaseaduslikult töötanud kannatanu või tunnistaja elule või tervisele põhjustati oht või teda koheldi inimväärlikust alandavalt.

Isikule antakse järelemõtlemisaeg prokuratuuri otsusega 30-60 päeva alates sellise elamisloa väljastamise võimaluste selgitamisest. Kui isik ei soovi pärast järelemõtlemisaega prokuratuuriga koostööd teha, tehakse talle lahkumisettekirjutus Eestist lahkumiseks. Juhul kui kõik tingimused on täidetud, väljastatakse isikule elamisluba prokuratuuri taotlusel VMS § 208 alusel kuni 1 aastaks ja seda võib asjaolude säilimisel kuni 1 aasta kaupa pikendada. Kui prokuratuur elamisloa pikendamist ei taotle, muutub isik ebaseaduslikult riigis viibivaks välismaalaseks ja ta on kohustatud Eestis lahkuma. Kui ta seda vabatahtlikult ei tee, saadetakse isik välja. Lisaks on VMS 217 lg 3 alusel kaaluka avaliku huvi korral tähtajalise elamisloa andmise juhtude asjaolude selgitamiseks prokuratuuril või prokuratuuri korraldusel uurimisasutusel õigus küsitleda välismaalast, teha järelepärimisi andmekogusid haldavatesse asutustesse ja kasutada psühholoogi, üld- ja erialaarstide ning tõlgi abi.

Tähtajalise elamisloa andmine on kehtiva regulatsiooni kohaselt võimalik, kuigi selle regulatsiooni kehtivusaja viie aasta jooksul ei ole inimkaubanduse ohvritele seda väljastatud.

1. jaanuaril 2015 a jõustub välismaalaste seaduse muudatus, mille kohaselt asendatakse prokuratuuri taotlusel kriminaalmenetluse ajaks kannatanule või tunnistajale antava tähtajalise elamisloa nimetus „tähtajalise elamisluba kaaluka avaliku huvi korral“ selle sisu paremini peegeldava nimetusega „tähtajaline elamisluba kriminaalmenetluses osalemiseks“.

Seega tuleb ohvriabi seaduse täiendamisel inimkaubanduse ohvrile osutatava abi ja teenuste loetelu puhul arvestada, et abi ja teenuste osutamine ei tohi sõltuda ohvri riigis viibimise alusest ega koostöösoovist.

Direktiivi artikli 11 lõike 4 alusel luuakse koostöös asjaomaste tugiorganisatsioonidega nõuetekohased mehhanismid ohvrite varajaseks tuvastamiseks, toetamiseks ja abistamiseks.

Eestis on 2009. aastal välja töötatud „Inimkaubanduse ohvri tuvastamise ja abistamise juhendmaterjal,“ kuid direktiivis nõutuga täielikus vastavuses olemiseks puuduvad veel täpsed protseduurireeglid, kuidas peavad asutused võimaliku inimkaubanduse ohvri tuvastamise, abistamise ja kuriteo menetlemise protsessis käituma erinevas staatuses ohvritega. Nende protseduurireeglite koostamine on planeeritud 2013. aastal, samuti ka ohvrite tuvastamise ja abistamise juhendmaterjali täiendamine. Ohvrite tuvastamise ja abistamise edendamiseks on korraldatud igal aastal koolitusi sotsiaal- ja ohvriabitöötajatele, naiste varjupaikadele jt sihtrühmadele (koolitustest pikemalt artikkel 18 juures).

Direktiivi artikli 11 lõike 5 alusel pakutakse lõigetes 1 ja 2 osutatud abi ja toetust ohvri nõusolekul ja teadmisel ning sellega kindlustatakse vähemalt ohvri toimetulekut tagav elatustase, sealhulgas nõuetekohane ja turvaline majutus ning materiaalne abi, vajalik arstiabi, mis hõlmab ka psühholoogilist abi, nõustamine ja teavitamine ning vajaduse korral suulise ja kirjaliku tõlke teenused.

Vt sama artikli lõiget 1. Praegu on teenused tagatud vaid osaliselt, ehkki kolm sotsiaalministeeriumi poolt siiani rahastatud MTÜd pakuvad küllaltki suures osas nõutud teenuseid, kuid tegemist on projektipõhiste tegevustega. Samuti ei ole ressursid piisavad, kui ilmneks vajadus nt tõlketeenuste järele. Seniajani on hakkama saadud keeltega, mis on Eestis enam levinud ja mida nimetatud MTÜde töötajate valdavad (eesti, vene, inglise), kuid kui ilmneks vajadus mingites teistes keeltes info edastamiseks või nõustamiseks, tekiksid nii korralduslikud (kust leida usaldusväärseid tõlke), kui finantsilised probleemid (MTÜde eelarvetes ei ole planeeritud ressursse tõlketeenuste jaoks). MTÜ Eluliini rehabilitatsioonikeskuse „Atoll“ kaudu pakutakse seksuaalse ekspluateerimise ohvritele sotsiaalset, psühholoogilist, juriidilist nõustamist, samuti nõustamist tööturule naasmise osas. Eesti Naiste Varjupaikade Liidu kaudu pakutakse majutust naisohvritele üle Eesti (peamiselt

Ida-Virumaa Naiste Tugikeskus-Varjupaigas). MTÜ Living for Tomorrow nõustab tööorjuse, fiktiivabielude ohvreid ja potentsiaalseid inimkaubanduse ohvreid. Kõikide teenuste puhul arvestatakse ohvri sooviga teenuseid saada, ohvreid teavitatakse teenuste võimalikkusest ja valikust.

Samas puudub kogemus välismaalastest ohvrite abistamisega ja eelkõige võivad tekkida probleemid vajaliku abi tagamisel turvalise majutuse, tõlke ja arstiabi pakkumisega. Nt tõlke tagamise problemaatikale juhti tähelepanu juba Euroopa Nõukogu inimkaubandusvastase konventsiooni allkirjastamiseks koostatud seletuskirjas, milles tõdeti, et Eesti ei ole suuteline tagama tõlketeenuseid kõikvõimalikes keeltes, mida ohvrid võivad rääkida. Eesti saab võtta eesmärgiks tagada tõlkija teenused enamlevinud keeltes (vene, inglise, soome ja saksa keeles). Ka arstiabi osutamisel on vaja tõlki, kui tegemist on välismaalasega. Probleemaatiliseks võib osutuda psühholoogilise/psühhiaatrilise abi tagamise nõude täitmine, kuna taolist abi ei ole võimalik anda tõlgi vahendusel. Konfidentsiaalsuse ja tõlgi usaldusväärsuse nõue on samuti oluline. Tõlke küsimus tõusetub ka hariduse andmisel – tuleb arvestada sellega, et Eestisse võivad jõuda lapsed riikidest, mille keeltes Eestis õpetust ei anta.

Haridus- ja teadusministeeriumi hinnangul on Eestis on tagatud juurdepääs kohustusliku haridustaseme puhul kõigile lastele, sõltumata emakeelest, rahvusest, varasemast õpikogemusest vms seesugusest. Vajadusel koostatakse sellistel juhtudel individuaalne õppekava, milles arvestatakse lapse individuaalseid vajadusi, nt keeleoskuse taset vms. Kohustusliku haridustaseme järgse hariduse osas on võrdne juurdepääs seadusandlikul tasemel tagatud, sh nt diplomite ja haridusttõendavate dokumentide tunnustamise näol. Probleemiks võib käesoleva sihtrühma puhul nii kohustusliku kui ka põhiharidusjärgse hariduse puhul olla see, et hariduse omandamiseks vajaks inimkaubanduse ohver täiendavaid tugimeetmeid (psühholoog vms), mida aga koolis ei pakuta, kuna isikuandmete kaitse tõttu ei ole õppeasutus teadlik võimalikest vajadustest.

Antud hetkel ei ole artiklis 11.5 nimetatud teenused kõigile õigustatud ohvritele tagatud. Vaja oleks luua valmisolek teenuste andmiseks eri gruppidele, lisaks naistele ka lastele ja meestele, sh välismaalastele. Välismaalaste puhul tuleb arvestada, et neil ei pruugi olla elukohajärgset kohalikku omavalitsust, kelle kaudu teenuseid saada, seega inimkaubanduse ohvritele suunatud abi ja teenused peavad olema tagatud tsentraliseeritud korras. Tsentraliseeritud korras inimkaubanduse ohvritele teenuste pakkumiseks tuleb täiendada ohvriabi seadust ja mõelda võimalike teenuste pakkumise peale sotsiaalkindlustusameti kaudu. Välisriigi kodakondsusega saatjata alaealisele eestkoste määramise kord ja talle pakutavad teenused tuleks sätestada välismaalaste seaduses.

Direktiivi artikli 11 lõikes 6 sätestatud teavitamiskohustus hõlmab vajadusel teavet direktiiviga 2004/81/EÜ sätestatud järelemõtlemiseks ja taastumiseks ette nähtud aja kohta, ka teavet võimaluse kohta pakkuda rahvusvahelist kaitset nõukogu 29. aprilli 2004. aasta direktiivi 2004/83/EÜ miinimumnõuetest, mida kolmandate riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud peavad täitma, et saada pagulase või muul põhjusel rahvusvahelist kaitset vajava isiku staatus. Lisaks tuleb anda teavet antava kaitse sisu kohta⁶ ja nõukogu 1. detsembri 2005. aasta direktiivi 2005/85/EÜ liikmesriikides pagulasseisundi omistamise ja äravõtmise menetluse miinimumnõuete kohta⁷ või muude rahvusvaheliste vahendite või muude sarnaste riigisiseste eeskirjade alusel.

Avaliku huvi korral elamisloa andmise teavitamist reguleerib VMS § 204.

⁶ELT L 304, 30.9.2004, lk 12.

⁷ELT L 326, 13.12.2005, lk 13.

VMS § 204. Välismaalase teavitamine

Kaaluka avaliku huvi korral elamisloa andmise puhul teavitab prokuratuur või prokuratuuri korraldusel uurimisasutus välismaalast käesoleva alljaotise alusel kaaluka avaliku huvi korral tähtajalise elamisloa andmise võimalusest ja tingimustest.

Direktiivide 2004/83/EÜ ja 2005/85/EÜ osas pole teavitamiskohustust kehtivas õiguses sõnaselgelt välja toodud. Kehtiv regulatsioon vajab täiendamist ja kohustuse täpset väljatoomist. Direktiivi artikli 11 lõikes 7 pannakse liikmesriikidele kohustus hoolitseda erivajadustega ohvri eest, eelkõige siis, kui erivajaduse põhjuseks on isiku rasedus, tema tervislik seisund, puue, võimalik vaimne või psühholoogiline häire või kui ohvrid on kannatanud jõhkra psühholoogilise, füüsilise või seksuaalse vägivalda all. Mitmetes EL Nõukogu direktiivides on läbivalt kasutuses „haavatavate isikute“ mõiste. Karistusseadustikku inimkaubanduse koosseisu toodi sisse „haavatava seisundi“ mõiste (KarS § 133 lg 5) ning karistusseadustiku muutmise seaduse 140 SE eelnõu seletuskirja järgi⁸ on haavatavuse mõiste sõnastamisel KarS § 133 lõikes 5 ja § 138¹ lõikes 5 eeskujuks võetud eelnõu Euroopa Liidu inimkaubanduse direktiivi (2011/36/EL) artiklit 2(2). Direktiivi ingliskeelses redaktsioonis, nagu ka rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni (nn Palermo konventsioon) täiendava naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokollis ingliskeelses tekstis on kasutatud terminit '*vulnerability*', millel on *Common Law* süsteemis kujunenud konkreetsem sisu. Eesti õigusele on see rahvusvahelise inimkaubandusvastase regulatsiooni võtmemõiste seni võõras. Euroopa Nõukogu inimkaubanduse vastase konventsiooni seletuskirjas on haavatavuse termini all mõistetud nii füüsilist, psüühilist, emotsionaalset, perekondlikku, sotsiaalset kui majanduslikku haavatavust, mis võib piirata kannatanu võimalust omada muud väljavaadet kui osutada ärakasutatuks. Kuna eelnõus haavatava seisundi põhjust ei määratleta, võibki kannatanu haavatav seisund olla tingitud füüsilisest, psüühilisest, emotsionaalsest, perekondlikust, sotsiaalsest või majanduslikust olukorrast.

Piiratud teovõime korral meil täna eritingimusi loodud ei ole, samas on piiratud teovõimega täisealistele kui ka lastele vaja eestkostet. Perekonnaseaduse (edaspidi PKS) § 176 lõike 2 järgi määratakse eestkostjaks lapse rahvastikuregistrisse kantud elukoha järgne valla- või linnavalitsus. Seda juhul kui sobivat füüsilist või juriidilist isikut ei leita. PKS § 205 lõigete 1 ja 3 järgi võib määrata täisealisele eestkostjaks juriidilise isiku viimase nõusolekul, juhul kui ei leita sobivat füüsilist isikut ja kui eestkostjaks ei ole võimalik määrata sobivat juriidilist isikut, määratakse eestkostjaks täisealise elukohajärgne valla- või linnavalitsus. Küll aga ei või PKS § 205 lõike 4 kohaselt juriidilisest isikust eestkostjaks määrata seda tervishoiu- või hoolekandeadustust, kus täisealine viibib. Inimkaubanduse ohvrid, eriti välismaalased ei pruugi olla üheski kohalikus omavalitsuses nõ arvel, mistõttu ei ole võimalik ka omavalitsust vajadusel määrata eestkostjaks. Seega tuleb leida eestkostet teostavad isikud, kellel on spetsiaalne ettevalmistus psühholoogilise, füüsilise või seksuaalse vägivalda ohvritega töötamiseks. Ühtlasi lisandub vajadus planeerida rahalised vahendid võimaliku eestkoste korraldamiseks. Hetkel on Eestis olemas teenused naissoost täisealisele inimkaubanduse ohvrile, ülejäänute osas vajavad teenuste süsteem ja kehtivad regulatsioonid täiendamist.

Lapsohvrile, sh saatjata lapsohvrile pakutavad abi-, toetus- ja kaitsemeetmed (art 13, art 14, art 16)

Artikli 13 lõigete 1 ja 2 alusel on esmatähtis lapse huvide kaitse, ehk siis liikmesriigid peavad tagama, et inimkaubanduse lapsohvrile pakutakse abi, toetust ja kaitset. Kui inimkaubanduse ohvriks langenud isiku vanus ei ole teada ja on põhjust arvata, et isik on laps, käsitatakse isikut lapsena, et ta saaks kooskõlas artiklitega 14 ja 15 viivitamata abi, toetust ja kaitset.

⁸ Karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu 140 SE materjalid:

<http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=9cf009fa-d9f2-82ea-269f-4eb4e0e26134&>

Inimkaubanduse kontekstis lähtutakse ohvri poolsetest ütlustest ning koheldakse teda lapsena, kuni pole tõendatud vastupidist. Alaealiste abistamist käsitletakse prioriteetsena ja sellest põhimõttest lähtutakse ka inimkaubanduse ohvrite tuvastamise ja abistamise juhendmaterjalis toodud soovitusel.

Ebaseaduslikult riigis viibiva isiku puhul on alaealisel täiendav kaitse väljasaatmise eest. Teda tohib välja saata vaid juhul, kui on tagatud tema eestkostja lapse kodakondsusjärgses riigis. See tähendab, et isiku suhtes kohaldatavate väljasaatmismeetmete kasutamiseks tuleb määrata, kas tegemist on alaealisega või mitte. Väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduse (edaspidi VSS) § 121 reguleerib alaealise vanuse määramist. Kui Politsei- ja Piirivalveametil või Kaitsepolitseiametil tekib põhjendatud kahtlus välismaalase vanuse kohta esitatud andmete õigsuses, võidakse välismaalase või tema esindaja nõusolekul teha meditsiinilised uuringud välismaalase vanuse kindlaksmääramiseks. Kui välismaalane keeldub meditsiinilistest uuringutest vanuse kindlaksmääramiseks, loeb Politsei- ja Piirivalveamet või Kaitsepolitseiamet isiku täisealiseks, välja arvatud juhul, kui isik on ilmselgelt alaealine. Seega on artikli 13 lõikega 2 kehtiv regulatsioon välismaalaste osas vastavuses, kuid laiemas mõttes tuleb täiendada seniseid regulatsioone inimkaubanduse lapsohvritele sihitatud teenuste tagamiseks.

Nagu ka eelnevates artiklites on kirjeldatud, siis praegusel hetkel laste toetamise süsteem tervikuna puudub, st et meil ei ole tagatud majutamist, ravikindlustust ega muid vajalikke spetsiaalselt sellele sihtgrupile sihitatud teenuseid. Suurimaks probleemiks on kolmandast riigist tulnud saatjata lapsele eelnimetatud teenuste tagamine, lisaks ka hariduse ja keeleõppe küsimused. Minimaalse abi saab täna korraldada, kuid seda juhul, kui neid lapsi on vähe. 2011. a IOM eestvedamisel läbiviidud kaardistuse⁹ kohaselt ei ole Eestis saatjata alaealisi varjupaigataotlejaid olnud, küll aga on saatjata alaealiste juhtumid mõned ette tulnud.

Direktiiviga vastavuses olemiseks tuleb täiendada sotsiaalhoolekande seaduse § 15¹ ja § 25¹ lõikes 1 sätestatud, mh laiendada senist asenduskoduteenusel ja perekonnas hooldamisel olevate laste sihtgruppi. Inimkaubanduse ja ka seksuaalvägivalda ohver ning varjupaiga taotleja peavad saama sotsiaalhoolekande seaduse § 29¹ ja § 29² alusel teenust koos juhtumiplaaniga.

Ohvriabi seaduse alusel saavad teenuseid ja hüvitisi kõik ohvrid ja nende lähedased, olenemata vanusest ja soost ning tervislikust seisundist. Lapsi ei ole eraldi sihtgrupina välja toodud, kuid nad saavad nii teenust kui hüvitist, juhul kui nad on ise ohvrid kui ka siis, kui ohvriks on langenud nende lähedane. OAS alusel on võimalik katta laste ravikuludid, ülalpidamiskuludid, kuid selgemate aluste loomiseks tuleks siiski kaaluda ohvriabi seaduse muutmist, et oleks tagatud lapsealisusest tulenevad erivajadused.

Eespool on juba mainitud, et 2013. aastal täiendatakse inimkaubanduse ohvrite tuvastamise ja abistamise juhendit ning koostatakse protseduurireeglid ohvrite abistamiseks, mh lisatakse soovitusel alaealiste, sh saatjata alaealiste erikohtlemiseks.

Artikli 14 lõike 1 järgi võtavad liikmesriigid vajalikud meetmed tagamiseks, et erimeetmed inimkaubanduse lapsohvri lühi- ja pikaajaliseks abistamiseks ja toetamiseks tema füüsilise ja psühhosotsiaalse taastumise raames võetakse pärast iga lapsohvri konkreetse olukorra hindamist. Hindamisel võetakse nõuetekohaselt arvesse lapse seisukohti, vajadusi ja huve, et leida lapse jaoks püsiv lahendus. Liikmesriigid tagavad lapsohvritele ja ohvrite lastele, kellele pakutakse abi ja toetust vastavalt artiklile 11, mõistliku aja jooksul juurdepääsu haridusele kooskõlas oma riigisiseste õigusaktidega.

Eelnevate artiklite juures tuli juba tõdeda, et eraldi teenuseid lastele ei ole. Eestist pärit lapse puhul oleks teenuseid võimalik lihtsamini tagada, kuna üldjuhul on laps mingi kohaliku omavalitsuse nimekirjas ja teenustele suunamist ja teenuse vajaduse väljaselgitamisega seotud hindamist korraldab sotsiaalhoolekande seaduse § 24 alusel elukohajärgne kohalik omavalitsus. Nagu öeldud, siis kehtivat praktikat kolmandatest riikidest pärit alaealistega tegelemisel ja neile teenuste pakkumisel ei ole. 2011. aastal kaardistati saatjata laste ja vanematest lahutatud varjupaigataotlejate vastuvõtuga seonduvat¹⁰ ja toodi mitmeid soovitusi, millest täpsemalt on juttu artikli 16 analüüsi juures.

Vastavalt artikli 11 lõikele 1 on Eestis tagatud juurdepääs kohustusliku haridustaseme osas kõigile lastele, sõltumata emakeelest, rahvusest, varasemast õpikogemusest vms seesugusest. Vajadusel koostatakse inimkaubanduse juhtudel lapsohvrile või ohvri lapsele individuaalne õppekava, milles arvestatakse tema individuaalseid vajadusi, nt keeleoskuse taset vms. Kohustusliku haridustaseme järgse hariduse osas ei ole vaja täiendavaid või uusi seadusemuudatusi, kehtiva regulatsiooniga on juurdepääs direktiivis nõutule tagatud, seda nii soovitude ja määruste tasandil kui ka on olemas vastavad juhendid koolidele. Muuhulgas on olemas täiendav rahastamine eesti keele omandamiseks ja akrediteerimise süsteem diplomitele ja haridusttöendavatele dokumentidele. Väljatöötamisel on võimalike lahenduste loomine juurdepääsu tagamiseks kohustusliku haridustaseme (põhiharidus) haridusele juhul, kui sisenemistingimused ei ole täidetud (nt puudu eelneva taseme haridust tõendav dokument, ebapiisav eesti keele oskus). Nagu ka eespool öeldud, siis pigem on probleemiks tugimeetmete kättesaadavus koolis. Samas aga ei kavandata antud sihtrühmale eri tugimeetmete loomist koolikeskkonnas, kuna sihtgrupp on väike ja spetsiifiline ning õpilasele lähenetakse individuaalsete vajaduste kohaselt ja läbi individuaalse õppekava loomise.

Artikli 14 lõike 2 järgi määravad liikmesriigid inimkaubanduse lapsohvrile hooldaja või seadusliku esindaja alates hetkest, mil riigiasutused on ohvri tuvastanud ja kui riiklike õigusaktide kohaselt vanemliku vastutuse kandjad ei saa tagada lapse huvide järgimist ja/või last esindada enda ning lapsohvri huvide konflikti tõttu.

Selle artikli mõte on tagada lapse esindamine juhul, kui lapse vanem ei saa kaitsta lapse huvisid või juhul, kui vanema poolt lapse esindamine toob kaasa huvide konflikti. Kuigi direktiivi eestikeelses tõlkes on kasutatud sõna "hooldaja", tuleks arvesse võtta inglisekeelset teksti ja selles kasutatud mõistet "guardian" - eestkostja ning artikli mõtet ehk tagada lapse esindamine kui vanem seda teha ei saa. Tulenevalt perekonnaseaduse regulatsioonist tuleb sellisel juhul kohtul määrata alaealisele erieestkostja.

Artikli 14 lõike 3 järgi võtavad liikmesriigid vajaduse ja võimaluse korral meetmed, et pakkuda abi ja toetust inimkaubanduse lapsohvri perekonnale, kui see asub liikmesriigi territooriumil. Eelkõige kohaldatakse liikmesriigid vajaduse ja võimaluse korral perekonna suhtes raamotsuse 2001/220/JSK artiklit 4.

Ohvriabi seadus:

§ 3. Ohvriabiteenus

(1) Ohvriabiteenus käesoleva seaduse mõttes on avalik teenus, mille eesmärgiks on hooletuse või halva kohtlemise, füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalda ohvriks langenud isikute toimetulekuvõime säilitamine või parandamine.

(2) Ohvriabiteenus seisneb ohvri nõustamises ja ohvri abistamises suhtlemisel riigi ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning juriidiliste isikutega.

(4) Ohvriabiteenust osutatakse igas Eesti maakonnas. Teave ohvriabiteenuse kasutamise võimaluste kohta on kättesaadav kohaliku omavalitsuse, politsei-, pääste-, tervishoiu- ja hoolekande- ning muudes asjaomastes asutustes.

¹⁰ Saatjata laste ja vanematest lahutatud varjupaigataotlejate vastuvõtt Eestis“, <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56511/Saatjata+laste+ja+vanematest+lahutatud+varjupaigataotlejate+vastuv%F5tt+Eestis.pdf>

Raamotsuse 2001/220/JSK ohvrite seisundist kriminaalmenetluses kohaselt peab liikmesriik tagama selle, et ohvril on alates nende esimesest kokkupuutest õiguskaitseorganitega võimalik saada liikmesriigi poolt vajalikuks peetud viisil ohvri huvide kaitsega seotud teavet (nt kuhu pöörduda abi saamiseks; mis liiki abi oleks üldse võimalik saada; kuhu esitada kuriteoteade; kas ja mis alustel oleks võimalik saada õigusnõustamist või õigusabi jne). Ohvriabiseaduse § 3 järgi on teave ohvriabiteenuse kasutamise võimaluste kohta kättesaadav, seda mh ka politseiasutustes, kus ohvriabi osakonnad üldjuhul asuvad. Ohvriabi seadus paneb politseile kohustuse teavitada ohvrit ohvriabiteenuse olemasolust. Ohvriabiteenuse raames peaks inimesed saama igakülgset nõustamist ja vajadusel on ohvriabitöötajal võimalik saata inimene nt psühholoogilisele nõustamisele või juhatada ta mõne muu teenuse juurde. Ohvriabi seaduse järgi võivad vägivallakuriteo ohvrite ja perekonnaliikmed saada psühholoogilise abi kulu hüvitist, seda juhul kui nende toimetulekuvõime ohvri suhtes toime pandud süüteo tõttu on langenud (OAS § 6¹ lg 2). Samas direktiivis sätestatuga täieliku vastavuse tagamiseks tuleb täiendada ohvriabi seaduses toodud ohvriabiteenuste loetelu, et võimaldada juurdepääs teenustele ka inimkaubanduse lapsohvri perekonnale. Siinkohal tuleb analüüsida olukorda, kus lisaks lapsohvri pereliikmele teenuste andmisele on vajalik peatada pereliikme väljasaatmine.

Artikli 16 lõike 1 alusel võtavad liikmesriigid vajalikud meetmed tagamaks, et artikli 14 lõikes 1 osutatud erimeetmete puhul inimkaubanduse lapsohvri abistamiseks ja toetamiseks võetakse nõuetekohaselt arvesse iga saatjata lapsohvri konkreetset olukorda ning artikli 16 lõike 2 alusel tuleb leida püsiv lahendus, mille aluseks on iga lapse huvide hindamine.

Teenuste pakkumisel inimkaubanduse ohvrile, sh lastele ja ka saatjata lastele lähtutakse nende individuaalsetest vajadustest ja lapse huvide tagamisest. Nagu eespool toodud, siis inimkaubanduse ohver peab saama sotsiaalhoolekande seaduse (edaspidi SHS) alusel teenust koos juhtumiplaaniga, mille alusel hinnatakse teenusevajadust ja kirjeldatakse ära ka järgnev tegevuskava teenuste pakkumiseks. Sotsiaalhoolekande ja ohvriabi seadused vajavad direktiiviga täielikult vastavuses olemiseks täiendamist, sh tuleb sõltumata inimkaubanduse ohvri elukohast, päritolumaast teha kohustuslikuks juhtumiplaani koostamine lapsele. Lisaks on vaja täiendada sotsiaalhoolekande seadust, et eelkõige laiendada teenuse pakkujate ringi ohvriabitöötajatega, kes seetõttu saaks osutada inimkaubanduse lapsohvrile, sh saatjata lapsele abi juhtumikorralduse põhimõttel (analoogia SHS § 29ast 1 sätestatuga) ja juhtima juhtumi lahendamist kuni vajaduse äralangemiseni või lapse täisealiseks saamiseni.

Lisaks seaduste täiendamisele tuleb ühtlustada juhtumikorralduse, sh riskihindamise põhimõtted ohvreid abistavates organisatsioonides. Oluline on tagada, et isik erinevates asutustes saaks abi samadel alustel.

2011. a viidi IOM eestvedamisel läbi kaardistus, milles tehti mitmeid ettepanekuid saatjata laste ja varjupaigataotlejate vastuvõtusüsteemi täiendamiseks. Üheks ettepanekuks oli seniste regulatsioonide (nii seaduste, määruste, vms) ülevaatamine ja täiendamine, selleks et tagada ühine esmase vastuvõtu süsteem, sh koostada juhendmaterjalid ja ellu viia juhendipõhised koolitused ametnikele, kes saatjata lastega võivad kokku puutuda. Antud kaardistuse ettepanekutele ja järeldustele tuginedes on vastavate juhendmaterjalide koostamine plaanis vägivalda vähendamise arengukava raames 2013. aastal ja lisaks analüüsitakse 2012. aastal Euroopa Komisjoni naasmisdirektiivi raames saatjateta alaealiste regulatsioone Eestis, eelkõige välismaalaste rahvusvahelise kaitse andmise seaduse ja välismaalaste seaduses suhtes.

Artikli 16 lõigete 3 ja 4 kohta on toodud selgitusi ka artiklite 14 ja 15 juures. Artikli 16 lõike 3 alusel tuleb liikmesriikidel võtta vastavad meetmed, et vajadusel määrata eestkostja inimkaubanduse saatjata lapsohvrile. Eestil ei ole saatjata alaealisele eestkoste määramisel kogemusi, siiani on eestkostet vajava lapse kohta antud info edasi sotsiaalministeeriumi saatjata ja kaubitsetud laste kontaktpunktile, kes teenusepakkujatega koostöös püüab leida lahendusi

lapse huvide parimal kaitsmisel, tema toetamisel menetlusprotsessis, majutuse leidmisel ja teistes küsimustes. Samas on rakenduslikul tasemel ilmnenud mitmeid kitsaskohti ja lapsele eestkoste määramise täpne kord vajab täiendamist. Kriminaalmenetluses alaealise esindamist on käsitletud artikli 15 juures.

Hüvitise maksmine ohvritele (art 17)

Direktiivi artiklist 17 tulenevalt peavad liikmesriigid tagama, et inimkaubanduse ohvritel on juurdepääs olemasolevatele tahtliku vägivaldse kuriteo ohvrite hüvituskeemidele.

Kuriteoohvritele hüvitise maksmist reguleerib Eestis 2004. aastast ohvriabi seadus ja hüvitise maksmisega tegeleb Sotsiaalkindlustusamet piirkondlike pensioniametite kaudu. Ohvriabi seaduse alusel on võimalik saada kahte liiki hüvitist: psühholoogilise abi kulude hüvitamist ja kuriteoohvrite riiklikku hüvitist.

Alates 2007. aastast hüvitab riik süüteo ohvritele ja nende pereliikmetele vajadusel psühholoogilise abi kulutused. Psühholoogilise abi kulude hüvitamise regulatsioon on loodud eeskätt selleks, et aidata kaasa kergemate kuritegude ja väärtegude ohvriks langenud ohvrite kiiremale psühholoogilisele rehabilitatsioonile ning vägivalda- ja muude kuritegude ohvrite perekonnaliikmete sotsiaalse toimetulekuvõime paranemisele.

OAS § 6¹ lg 2 järgi on psühholoogilise abi kulu hüvitist õigus saada kuni ühe kuupalga alammäära ulatuses nii ohvril endal kui ka tema perekonnaliikmetel, kui nende toimetulekuvõime on ohvri suhtes toime pandud süüteo tõttu langenud. Psühholoogilist abi vajava ühe pere liikmetele hüvitatakse psühholoogilisele abile tehtud kulutused kokku kuni kolme kuupalga alammäära ulatuses. OAS § 6¹ lg 3 järgi psühholoogilise abi kulu hüvitatakse isikule, kes on selle kulu kandnud ja kulude hüvitamiseks tuleb esitada vastav taotlus piirkondlikule ohvriabi töötajale. Psühholoogilise abi kulude hüvitise saamise eelduseks on süüteo kohta väärteo- või kriminaalmenetluse alustamine. Psühholoogilise abi kulude hüvitamist on võimalik taotleda ühe aasta jooksul süüteo toimepanemisest arvates. Seadusest tulenevalt on psühholoogilise abi teenusteks psühholoogiline nõustamine, psühhoteraapia või tugigrupi teenuse osutamine. Psühholoogilise abi kulud maksab välja Sotsiaalkindlustusamet.

Teiseks hüvitatavate kulude liigiks on kuriteoohvrite riiklik hüvitis, mida makstakse juhul, kui vägivallakuriteoga on tekitatud raske tervisekahjustus, vähemalt 6 kuud kestev tervisehäire või ohvri surm. Ohvri matusekulutuste ja ravikulutuste hüvitamist on võimalik taotleda neid kulutusi tegelikult teinud isikutel.

Hüvitise määramisel võetakse aluseks vägivallakuriteoga tekitatud varaline kahju:

- a) töövõimetusest tulenev kahju;
- b) ohvri ravikulud (nii füüsilise kui vaimse tervise taastamisega seotud kulud);
- c) ülalpeetavatele ohvri surmast tulenev kahju;
- d) prillidele, hambaproteesidele, kontaktläätsedele ja muudele kehafunktsioone asendavatele abivahenditele ning riie- ja riie- ja muudele tekitatud kahju;
- e) ohvri matusekulud (summas 448 EUR).

Hüvitise suurus on 80% ülaltoodud punktides 1-4 nimetatud tegelikust varalisest kahjust, kuid kokku mitte rohkem kui 9590 EUR. Hüvitise taotlemiseks peab kuritegu olema politseis registreeritud 15 päeva jooksul alates kuriteo toimumisest ja peab olema alustatud kriminaalmenetlus. Kuriteo raskus tehakse kindlaks kohtuarstliku ekspertiisiga. Hüvitist saab taotleda piirkondlikust pensioniametist üldjuhul ühe aasta jooksul arvates kuriteo toimepanemisest. Hüvitamise skeem on selline, et eelkõige saab ohver abi ja hüvitist teiste riiklike skeemide alusel, nagu ravikindlustus ja pensioniskeemid jm. ning kohtu kaudu ka kahjuhüvitist kurjategija käest ja alles seejärel hüvitist ohvriabi seaduse alusel, mille alusel hüvitatakse 80% ülejäänud varalisest kahjust. Raha nende hüvitiste väljamaksmiseks laekub kurjategijate süüdimõistva otsusega kaasnevatest sundrahadest.

OAS alusel makstakse hüvitisi Eesti vabariigi territooriumil toimepandud vägivallakuriteo ohvrile ja ohvri ülalpeetavatele ohvri surma korral. OAS § 9 lõigete 1-4 alusel võivad hüvitise saajaks olla Eesti kodanikud, elamisloa alusel Eestis viibivad kodanikud, Euroopa Liidu kodanikud, vägivallakuritegude ohvritele hüvitiste maksmise Euroopa konventsiooniga ühinenud riigi kodanikud ja Eestis viibivad rahvusvahelise kaitse saajad. Kui inimkaubanduse ohver, kes kvalifitseerub ohvriabi seaduse mõttes hüvitise saajaks, on saanud raske tervisekahjustuse või kuus kuud kestva tervisehäire, on tal õigus saada ka hüvitist. Kui tema tervisekahjustused ei ole aga nii tugevad, on tal võimalus saada psühholoogilise abi kulu hüvitist.

Seega põhimõtteliselt on Eesti õigusaktid vastavuses direktiivis sätestatuga, samas on vaja siiski regulatsioonidesse täiendusi teha. Nimelt direktiivis sätestatu kohaselt ei ole sotsiaalministeeriumi hinnangul tänased hüvitise maksmise regulatsioonid täies ulatuses kaetud inimkaubanduse lapsohvritele ja kolmandatest riikidest pärit ohvritele nende viibimise alusest tulenevalt. Rahvusvahelise kaitse saanud isikud saavad küll elamisloa, kuid sellega ei kaasne rahvastikuregistrisse elukoha märke tegemine. Samas aga sotsiaalteenuste ja toetuste taotlemiseks on oluline inimese kuulumine mingi piirkonna alla, et saaks selle piirkonna eelarvest taotleda vahendeid hüvitiste jaoks. Selles küsimuses on vaja täiendada ohvriabi seadust, et olla täielikult vastavuses direktiivis sätestatuga.

Sotsiaalministeerium teeb täiendava analüüsi hüvitisteks vajaminevate vahendite lisavajaduse kohta ning planeerib vajadusel lisaraha 2013. aasta eelarvesse, kuigi eeldatavasti hüvitiste taotlejate arv 2013. aastal ei suurene ja planeerima peaks vahendeid senisega samas ulatuses. Siiani ei ole inimkaubanduse ohvrid Eestis riiklikku hüvitist saanud.

Euroopa Nõukogu inimkaubanduse konventsiooni allkirjastamisele eelnevas analüüsi toodi ühe probleemina välja, et inimkaubanduse ohver ei pruugi olla ametlikult töötanud ja tal võib puududa igasugune ravikindlustus, seega ei oleks tal praeguse skeemi järgi võimalik saada põhilist osa hüvitisest.

1.5. Ennetusmeetmed (art 18)

Direktiivi artikli 18.1 järgi võtavad liikmesriigid asjakohased meetmed, näiteks haridus- ja koolitusmeetmed, et takistada ja vähendada kõikide inimkaubandusega seotud ärakasutamise vormide aluseks olevat nõudlust ning artiklis 18.2 on toodud loetelu teadlikkuse suurendamise, inimkaubanduse ohvriks langemise ohu vähendamise meetmetest, nt teavitus- ja teadlikkuse suurendamise kampaaniad, teadus- ja haridusprogrammid. Muuhulgas on toodud esile erinevate meetmete vajadus lastele, interneti vahendusel toimuv teavitustegevus ning meetmete elluviimisel koostöö tegemise olulisus asjaomaste kodanikuühiskonna organisatsioonidega ja teiste sidusrühmadega.

Vägivalla vähendamise arengukava rakendusplaan¹¹ käsitleb 14. meetme raames inimkaubanduse ennetamise teavitusmeetmed, mh ühiskonnaõpetuse aaineraamatute koostamist põhikooli ja gümnaasiumiastmele, õpetajakoolitust ja inimkaubanduse info- ja nõustamisliini jätkumise toetamist. Eraldi meetmena on kirjeldatud tööjõu ekspluateerimise ennetamise ja tuvastamise tegevusi, nt tööorjuse ulatuse kaardistamise analüüsi ja teavitustegevusi, probleemistiku tutvustamiseks infopäevade läbiviimist Eesti Töötukaasa juurde loodud Euroopa Komisjoni töövahenduse võrgustiku EURESe poolt. Eraldi tegevusena on nimetatud tööjõuturu organisatsioonidega koostöövõimaluste arutamiseks ümarlaudade korraldamist.

Vägivalla vähendamise arengukava raames planeeritud haridusmeetmed viiakse ellu alates 2010. aastast, inimkaubanduse info- ja nõustamisliin¹² tegutseb aastast 2004 ning 2012. aastaks

¹¹ Vägivalla vähendamise arengukava rakendusplaan aastateks 2012-2014:

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=54161/Arengukava+rakendusplaan+2012-2014.pdf>

¹² LFT infi- ja nõuandeliinist täpsemalt: <http://lft.ee/inimkaubitsemine/noustamisteenus->

on selle kaudu aidatud veidi enam kui 3500 inimest, paaril viimasel aastal on abistatud inimeste arv jäänud peagu samaks (2011 - 667, 2010 - 643, 2009 - 639). Infoliini tegevust rahastatakse sotsiaalministeeriumi eelarvest.

Inimkaubanduse tõkestamise ja ennetamise teemat hariduse vaatenurgast võttes käsitletakse üldjuhul põhikooli ja gümnaasiumi riiklike õppekavade sotsiaalvaldkonna ainetes (nt inimeseõpetus ja ühiskonnaõpetus). Eelkõige on tegemist kolmanda kooliastme ühiskonnaõpetuse ainekava ja gümnaasiumi ühiskonnaõpetuse esimese kohustusliku kursuse raames käsitletava teemaga. Inimkaubandus on õppekava mõttes üks läbiv teeman¹³, mis tähendab, et see on aineülene ja käsitletav nõ ühiskonnas tähtsustatud valdkonnana. Läbiv teema peab võimaldama õpilasel luua ettekujutus ühiskonna kui terviku arengust, toetades õpilase suutlikkust oma teadmisi erinevates olukordades rakendada. Õppekavas käsitletakse seksuaalhariduse teemat ja see omab tähtsust ka inimkaubanduse teema puhul, kuna selle teema raames kujundatakse mh vastutustundlikke hoiakuid turvalisust ohustavates olukordades käitumiseks ning saadakse teavet vastutustundlikest tegutsemisviisidest vastavate olukordadega toimetulekuks.

Vastavalt põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (edaspidi PGS) §-le 3 toetatakse üldhariduskoolis õpilase vaimset, füüsilist, kõlblist, sotsiaalset ja emotsionaalset arengut ning luuakse tingimused õpilase võimete tasakaalustatud arenguks, eneseteostuseks ning teaduspõhise maailmapildi kujunemiseks. Koolikeskkonda kujundatakse iga lapse jaoks võimalikult toetavaks ja turvatunnet pakkuvaks, kus märgatakse õigel ajal võimalikku abivajadust, mh aidatakse kaasa laste ärakasutamise aluseks oleva nõudluse vähendamisele. 2010. aastal vastu võetud põhikooli- ja gümnaasiumiseadusega sätestati senisest täpsemad alused õpilaste arengu toetamise vormidele ja viisidele, nt on sisse toodud kooli kohustusena kõikidele abivajajatele tagada psühholoogi, eripedagoogi ja sotsiaalpedagoogi teenus (PGS § 37). Samuti aitavad PGS-i §-des 46-54 kehtestatud võimalused hariduslike erivajadustega õpilastele sobiva õppevormi rakendamiseks kaasa sellele, et õpilased omandaksid kohustusliku põhihariduse ning jätkaksid endale sobiva kutse omandamist, et aktiivselt legaalsel tööturul osaleda.

Lisaks on turvalisuse, sh eri ohuolukordadega toimetuleku teemade käsitlemiseks üldhariduskoolide jaoks haridus- ja teadusministeeriumil koostatud eraldi tegevuskava „Turvaline kool“¹⁴, mille raames toetati struktuurivahenditest 3-aastase ESF projekti elluviimist ja koolide ning koolieelsete lasteasutuste jaoks järgmiste materjalide koostamist:

- a) juhised kriisiplaani koostamiseks;
- b) juhised kriisimeeskonna liikmetele tegutsemiseks hädaolukordades;
- c) juhised töötajatele tegutsemiseks erinevates kriisiolukordades, sh lapse väärkohtlemise (kahtluse) korral;
- d) käsiraamat õpetajatele juhiste ja eluliste näidetega erinevates kriisiolukordades, sh väärkohtlemise (kahtluse) korral tegutsemisest.

Projekti raames toimusid ka koolitused koolieelsete lasteasutuste ja koolide kriisimeeskondade liikmetele valminud materjalide kasutamiseks.

Põhikooli ja gümnaasiumi õppekavas olevate sotsiaalainete valdkondlikud aineramaad¹⁵ nii põhikooli- kui ka gümnaasiumiastmele vajavad täiendamist. Valdkonnaraamatuid koostatakse toetamiseks õpetajaid õppekava rakendamisel, see on toetav materjal õpetajale temaatiliste tundide/loengute läbiviimiseks, lisainfo saamiseks valdkonnas toimuvast, jne. Inimkaubanduse ja perevägivald teemaliste aineramaatute koostamine on planeeritud vägivald vähendamise

¹³ Põhikooli riiklik õppekava: <https://www.riigiteataja.ee/akt/120092011009>, gümnaasiumi riiklik õppekava: <https://www.riigiteataja.ee/akt/120092011002>.

¹⁴ „Turvaline kool“ lisamaterjalid: <http://www.hm.ee/index.php?0512479>

¹⁵ Gümnaasiumi sotsiaalainete valdkonnaraamatust näidis: http://www.oppekava.ee/index.php/G%C3%BCmnaasiumi_valdkonnaraamat_SOTSIAALAINED

rakendusplaani aastaks 2012 ning ilmselt on direktiivi ülevõtmise ajaks käesolev tegevus lõpetatud. Kokkuvõttes on haridus- ja teadusministeeriumi hinnangul artiklis 18 lõigetes 1 ja 2 nõutud haridusmeetmed ja -programmid osaliselt tagatud, küll aga ei jõuta kõigega valmis direktiivi ülevõtmise ajaks. Arendustegevusena plaanitakse ka läbi viia õpetajakoolitust, küll aga mitte varem kui 2014. Aastal.

2011. aastal valmis tööorjuse ulatuse kaardistamise uurimuse raport¹⁶ ja selles soovitati ametiühingute, koolituste, õppekavade kaudu teha üldsuse teadlikkuse tõstmist seoses inim- ja tööõiguste ning inimkaubandusega. Lisaks soovitati vastavatel riigiasutustel ja vabaühendustel sagedamini kasutada meediat. Valdkonna spetsialistidele koolituste läbiviimisel rõhutati vajadust süstemaatilise ja ühendkoolituste järele, selleks et spetsialistid saaksid probleemidest ühtviisi aru, sh oskaksid tuvastada ohvreid, mõistaksid vajadust osutada neile asjatundlikku abi ja teaksid menetluse eripärasid. Antud soovitusi on võetud arvesse ja arvestatakse edaspidigi vägivalla vähendamise arengukava vastavate meetmete ja tegevuste elluviimisel, kuid eelarveliste vahendite nappuse ja ka vähese huvi tõttu on kõige problemaatilisem koolitustegevuse süsteemsuse ja ühtlustatuse tagamine eri ametkondades. Sellest täpsemalt artikli 18 lõike 3 kirjelduse juures.

Välisministeerium teeb Eesti koolides infotunde, mh käsitletakse ka inimkaubanduse teemasid. Isikuid teavitatakse võimalikest ohtudest eri ministeeriumide kodulehtede¹⁷ kaudu. Välisministeerium koostab juba aastaid infovoldikut "Reisija meelespea"¹⁸, mis on kättesaadav veebis ja paber kandjal. Sotsiaalministeerium toetab inimkaubanduse ennetamise nõustamistelefoni, viib koostöös Eesti Naiste Ümarlause Sihtasutusega läbi enesejõustamiskoolitusi tüdrukutele. Täiendavalt ennetus- ja toetusmeetmete arendamiseks on Sotsiaalministeerium koostanud Norra Finantsmehhanismi taotluse programmile „*Reducing gender-based violence and human trafficking*“. Programmi raames plaanitakse ajavahemikul 2013-2015 ellu viia järgmiseid ennetus- ja toetusmeetmeid soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse vähendamiseks: laiema avalikkuse pidev, märgatav ja jätkusuutlik teavitamine ja teadlikkuse tõstmine soopõhisest vägivallast ja inimkaubandusest, ohvrite ja vägivallatsejatega kokkupuutuvate spetsialistide täiendkoolitamine, seksuaalvägivalla ohvrite tugiteenuste vajaduse analüüsi läbiviimine ning tugiteenuste rakenduskava väljatöötamine jne. Eeldefineeritud projektide raames arendatakse tugitelefoni 1492 ja inimkaubanduse ennetamise nõustamistelefoni ning tõhustatakse seksuaalse, tööorjuse ja soopõhise vägivalla ohvritele mõeldud toetusmeetmeid. Kogu programmi maksumus on 2 352 941 eurot.

Direktiivi artikli 18 lõikes 2 toodud ennetusmeetmed on osaliselt Eestis kasutusel, kuid suuremaid teavituskampaaniaid ei ole viimaste aastate jooksul tehtud. Vägivalla vähendamise arengukava koostamise ajal, 2009. aastal seda küsimust arutati ja planeeriti ka rahalisi vahendeid, kuid vahepealse majanduslangusega ei olnud võimalik neil eelarveridadel alles jääda ning siiani ei ole riigieelarveliste vahendite eest olnud võimalik korraldada laialdasi teavitusüritusi. Kokkuvõttes saab öelda, et artikli 18 lõigete 1 ja 2 sätete osas on Eesti senine ennetustegevus vastavuses osaliselt ja täielikku vastavust ei ole me tänaseks saavutanud eelkõige nõudluse vähendamise ja teadlikkuse suurendamise alaste meetmete elluviimisel. Sestap on vaja suunata lisatähelepanu just neile ennetusmeetmetele.

Direktiivi artikli 18 lõike 3 järgi edendavad liikmesriigid korrapäraste koolituste korraldamist inimkaubanduse ohvrite või võimalike ohvritega tõenäoliselt kokku puutuvatele ametnikele,

¹⁶ Eestikeelne kokkuvõte:

http://lft.ee/admin/upload/files/Sunniviisilise_t%C3%B6%C3%B6_ja_t%C3%B6%C3%B6j%C3%B5u_%C3%A4rakasutamise_eesm%C3%A4rgil_viljeletav_inimkaubandus_Eestis.pdf,

¹⁷ Sotsiaalministeeriumi veebileht: <http://www.sm.ee/tegevus/sooline-vordoiguslikkus/inimkaubandus-ja-prostitutsioon.html>, Justiitsministeeriumi veebileht: <http://www.kuriteoennetus.ee/35833>.

¹⁸ http://www.vm.ee/sites/default/files/Reisija_meelespea_2012.pdf

sealhulgas politseiametnikele, et nad oskaksid tuvastada inimkaubanduse ohvreid ja nendega tegeleda.

Inimkaubanduse ohvritega kokkupuutuvate spetsialistide täiendkoolituste korraldamine on planeeritud vägivalda vähendamise arengukavas alates aastast 2010. Varasemate aastate koolitustegevust käsitleti inimkaubanduse vastu võitlemise arengukavas¹⁹ ning valdkondlikke koolitusi ja loenguid on läbi aastate korraldatud koostöös kodanikuühiskonna organisatsioonidega. Vägivalla vähendamise arengukava rakendusplaanis on määratletud inimkaubanduse ohvritega kokkupuutuvate spetsialistidena ja koolituste sihtgrupiks järgmised spetsialistid: naiste turvakodude, rehabilitatsioonikeskuste, varjupaikade töötajad; konsulaarametnikud, Politsei- ja Piirivalveameti ametnikud (politseinikud, piirivalvurid, kodakondsus- ja migratsioonivaldkonna ametnikud), prokurörid ja kohtunikud. Nimetatud sihtgruppidele on kahe aasta jooksul korraldatud kokku paarkümmend koolitust, sh ühiskoolitusi. Kõige rohkem koolitusi on läbi viidud sotsiaalministeeriumi rahastusel naiste varjupaikade, rehabilitatsioonikeskuste töötajatele, sotsiaaltöötajatele, ohvriabitöötajatele ning mõnevõrra vähem Politsei- ja Piirivalveameti ametnikele. Välisministeerium koolitab konsulaarametnikke inimkaubanduse teemal regulaarsete täiend- ja baaskoolituste kaudu. Kõige kehvemas seisus on prokuröride ja kohtunike inimkaubandusalane koolitustegevus, küll aga on 2013. aastal planeeritud karistusseadustiku muudatuste alane koolitus just neile ja lisaks on mõned prokurörid ja kohtunikud viimasel kahel aastal osalenud temaatilistel õppevisiitidel ja rahvusvahelistel koolitustel. Samas tuleb lisatähelepanu pöörata koolituste toimumise jätkuvusele ja regulaarsusele ja sestap on algatatud nt prokuratuuriga arutelud nende lähiaastate koolitusstrateegiasse inimkaubanduse ohvrite kohtlemise alaste koolituste lisamiseks ning valdkondlike välisprojektide koostamiseks. Haridus- ja teadusministeeriumi hinnangul ei puutu haridusametnikud üldjuhul oma töös otseselt inimkaubanduse ohvritega kokku, küll aga saavad sotsiaalainete õpetajad täiendkoolitust inimkaubanduse teemal ja seeläbi on nad teadlikumad reageerima õpilaste võimalikele probleemidele ja juhendama vajadusel kaaskolleege. Lisaks on kooli tugispetsialistid võimelised abivajavat last ja noort toetama ning juhtumipõhiselt tehakse koostööd lastekaitsespetsialistidega, kes vajadusel saavad lapsi ja noori suunata spetsiaalset abi andvate organisatsioonide juurde.

Koolituste elluviimisel on üheks takistuseks kindlasti eelarvelised vahendid ja siseministeeriumi hinnangul tuleks tulevikuperspektiivis kaaluda koolitustegevuseks sihtotstarbelise eelarve loomist. Selle mõtte üle tuleb arutleda ja juhul kui leitakse see olevat otstarbekas, siis tuleb leida ka võimalused selle rakendamiseks. Samas artikli 18 lõikes 3 kirjeldatud korrapärase koolituste korraldamisele aitab kindlasti kaasa 2012. aastal inimkaubandusalaste koolituste näidisprogrammide valmimine. Koolituste näidisprogrammid on mõeldud koolituste korraldamiseks nii kodanikuühiskonna organisatsioonidele kui riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustele ning sotsiaalministeeriumi eestvedamisel koostatud käsiraamat pakub suuniseid, meetodikat, näitlikke päevakavasid, võimalike koolitajate nimekirju. Kokkuvõttes saab artikli 18 lõikes 3 sätestatu rakendamise kohta öelda, et Eesti inimkaubandusalane koolitustegevus on vastavuses direktiivis nõutuga, kuid vajab siiski veel täiendamist, sh korrapäramist ning eelkõige eelarveliste vahendite mahu tõusu, selleks et tagada koolituste järjepidevus ohvritega tegelevatele spetsialistidele.

Artikli 18 lõike 4 järgi on vaja liikmesriikidel tõhustada inimkaubanduse tõkestamist ja sellevastast võitlust nõudluse kahandamise teel, ehk liikmesriigid peavad kaaluma meetmete võtmist selleks, et kriminaliseerida artiklis 2 osutatud ärakasutamise seotud teenuste kasutamine juhul, kui ollakse teadlik, et teenust pakkuv isik on mõne artiklis 2 osutatud süüteo ohver.

¹⁹ Inimkaubandusevastu võitlemise arengukava aastateks 2006-2009 materjalid: <http://www.just.ee/18886>

Lastelt seksuaalteenuste ostmise kriminaliseerimist nõuab EL-i direktiiv 2011/92/EL, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust. EL-is on enamik Euroopa riike lastelt seksuaalteenuste ostu kriminaliseerinud. Eestis on Riigikogu Sotsiaaldemokraatlik Erakond algatanud karistusseadustiku täiendamise eelnõu 290 SE-I²⁰, millega kriminaliseeritakse seksi ostmise alaealistelt ehk alla kaheksateistaastastelt isikutelt ja mille eesmärgiks on vähendada prostitutsioonile kaasatud ja ahvatletud alaealiste arvu ja seda eelkõige sellise teenuse tarbimise nõudluse vähendamise kaudu. Eelnõu seletuskirjas on öeldud, et seadusemuudatus kannab oma karistava eemärgi kõrval ka ennetavat eesmärki, kuna selge ja karistatav keeld alaealistelt seksi ostu suhtes vähendab kindlasti nii avalikku kui ka varjatud nõudlust juba kuritegeliku ostusoovi osas. Antud eelnõu on jõudnud läbida Riigikogus esimese lugemise ja antud hetkel ootab edasist menetlemist koos nn lasteporno direktiivi ülevõtmisega kaasnevate karistusseadustiku muudatusettepanekutega. Lasteporno direktiivi ülevõtmise tähtajaks on 18.12.2013. Muid karistusõiguslikke muudatusi plaanis ei ole.

Laiemas mõttes on seksuaalteenuste ostu-müügi üldise keelustamise teema aeg-ajalt tõusetunud ja sestap on vägivalla vähendamise arengukava 2013. aasta rakendusplaanis sees analüüs seksuaalteenuste ostmise õigusliku käsitluse kohta. 2008. aastal viis sotsiaalministeerium koos välis- ja justiitsministeeriumiga läbi analüüsi välisriikide inimkaubandusvastaste meetmete, sh ka seksuaalteenuste ostmise kriminaliseerimise ja nende mõju kohta. Analüüsi järeldustes leiti, et on vaja kriminaliseerida inimkaubandus, koostada uueks perioodiks riiklik arengukava ja arengukavas pühendada eraldi tähelepanu nõudlust vähendavatele meetmele. Tehtud ettepanekuid on arvesse võetud ja suures osas on need tänaseks täidetud, kuid siiski on vaja varasemat analüüsi ajakohastada ja anda praeguses olukorras uus hinnang, millised on Eesti kontekstis seksiostu sanktsioneerimise poolt- ja vastuargumentid ning kuidas tagada nõudluse vähendamiseks suunatud ennetusmeetmete elluviimine.

1.6. Lõppsätted

Riiklik raportöör või samaväärne mehhanism (art 19)

Direktiivi artikli 19 kohaselt võtavad liikmesriigid vajalikud meetmed, et määrata riiklikud raportöörid või luua muud samaväärsed mehhanismid.

Euroopa Komisjoni 4. juuni 2009. aasta otsusega loodi Euroopa Komisjoni juurde riiklike raportööride ja samaväärsete mehhanismide võrgustik ja Eestit esindab võrgustikus selle loomisest alates justiitsministeerium. Eestis ei ole eraldi valdkondlikku sõltumatut riiklikku raportööri institutsiooni ja seetõttu esindab justiitsministeerium Eestit võrgustikus samaväärse mehhanismina. Võimalik, et pikemas perspektiivis hakatakse Eestis pidama arutelusid inimkaubanduse riikliku raportööri institutsiooni loomise üle, nagu see on nt Hollandis, Austrias ja Soomes, kuid siiani ei ole selleteemalist avalikku arutelu tekkinud ja seniks jätkatakse kokkulepitud moel.

Inimkaubanduse riiklik võrgustik koguneb aastas paaril korral ja kohtumistel antakse ülevaade liikmesriikide tegevusest inimkaubanduse vastu võitlemisel ja selle nähtuse ennetamisel. Justiitsministeerium teostab iga-aastast valdkondlikku kriminaalstatistika analüüsi, koondab enda juurde riikliku inimkaubanduse võrgustiku, korraldab selle regulaarseid kohtumisi ja koordineerib ühtlasi vägivalla vähendamise arengukava raames elluviidavaid tegevusi inimkaubanduse alal. Nimetatud arengukava hõlmab endas mitmete ministeeriumide ja teiste partnerite tegevust inimkaubanduse tõkestamisel ja selle ennetamisel ning sestap toimub teemapõhine regulaarne infovahetus ja suhtlus eri partneritega. Justiitsministeerium täidab direktiivis loetletud ülesandeid ja sellega saame Eesti sellealast tegevust pidada artiklis 19 tooduga vastavuses olevaks.

²⁰ <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=1007ddef-6a79-467a-95c9-dfb9ab8be136&>.

Liidu inimkaubandusevastase strateegia kooskõlastamine (art 20)

Justiitsministeerium esindab Eestit Euroopa Komisjoni juurde loodud mitteformaalses riiklike raportöörade ja samaväärsete mehhanismide võrgustikus. Antud võrgustiku üheks ülesandeks on anda artiklis 19 toodud infot ELi inimkaubandusevastase võitluse koordinaatorile. Seega liikmesriigid, sh Eesti edastavad inimkaubandusevastase võitluse koordinaatorile artiklis 19 osutatud teavet, mille põhjal koordinaator aitab komisjonil koostada iga kahe aasta tagant aruande inimkaubandusevastases võitluses tehtud edusammude kohta.

Eestis koondatakse kokkuvõtvaid andmeid inimkaubandusala tegevuse kohta aastapõhiselt tavapäraselt aasta esimeses kvartalis, nt vägivalla vähendamise arengukava täitmise aastaaruanne koostatakse veebruaris eelneva aasta kohta ning esitatakse valitsusele heakskiitmiseks märtsis. Tavapäraselt kogutakse samal ajal ka Eesti kohta andmeid USA välisministeeriumi inimkaubanduse raporti (*TIP reporti*) jaoks. Direktiivi artiklis 20 sätestatud suudame täita ja seega on tegevus direktiivis nõutuga vastavuses.

Euroopa Liidu inimkaubandust käsitlev strateegia aastateks 2012-2016²¹ kiideti Euroopa Komisjoni poolt heaks 19.06.2012. Kõnealuse strateegiaga soovib komisjon keskenduda konkreetsetele meetmetele, mis toetavad direktiivi 2011/36/EL ülevõtmist ja rakendamist, annavad lisaväärtust ning täiendavad valitsuste, rahvusvaheliste organisatsioonide ja kodanikuühiskonna poolt ELis ja kolmandates riikides juba tehtud tööd. Strateegias nenditakse, et põhivastutus inimkaubandusvastases võitluses kuulub liikmesriikidele ja Euroopa Komisjon kavatses olla igati toeks. Strateegia keskendub järgmistele prioriteetidele:

- a) inimkaubanduse ohvrite tuvastamine, kaitsmine ja abistamine;
- b) inimkaubanduse tõhusam ärahoidmine;
- c) inimkaubitsejate vastu süüdistuste esitamise lihtsustamine;
- d) peamiste toimijate vahelise koordineerimise ja koostöö tõhustamine ning poliitika sidususe parandamine.

---

²¹ <http://ec.europa.eu/anti-trafficking/download.action?nodeId=a301b2cf-40ec-4026-a1a0-b04675979fce&fileName=The+EU+Strategy+towards+the+Eradication+of+Trafficking+in+Human+Beings+2012-2016.pdf&fileType=pdf>

2. Direktiivi ülevõtmiseks vajalikud muudatused

Direktiivi järgimiseks vajalikud õigus- ja haldusnormid tuleb jõustada hiljemalt 06.04.2013. Eesti kehtivad regulatsioonid ja praktika ei ole kogu direktiivis sätestatuga vastavuses ning et seda saavutada tuleb muuta teatud regulatsioone ja juhendmaterjale.

Täielikus vastavuses oleme pea kõigi karistusõiguslike regulatsioonidega. Muudatuste tegemise ja direktiiviga vastavusse saamise eest vastutavad mitmed ministeeriumid, kuna direktiivi ülevõtmiseks vajalik kuulub erinevate ministeeriumite vastutusalasse. Justiitsministeerium vastutab karistusõiguslike, kriminaalmenetluslike regulatsioonide täiendamise eest. Sotsiaalministeerium vastutab ohvrite toetamise ja abistamise sätetega vastavusse viimise eest sh hüvitiste osas. Siseministeerium vastutab eelkõige välismaalaste ja seadusliku aluseta isikute õiguste tagamise eest. Neile teenuste osutamise tagamise eest lasub vastutus taaskord sotsiaalministeeriumil.

Karistusseadustiku jurisdiktsiooni puudutavad sätted tuleb viia vastavusse direktiivi artikli 10 lõikes 3 toodud nõuetega.

Artikli 11 lõigetega ei ole Eesti kehtivad regulatsioonid ja juhendmaterjalid täielikus vastavuses ja seega tuleb muuta kehtivat seadusandlust ja täiendada juhendmaterjale ning praktikat.

Artikli 11 lõigetega 1 ja 2 vastavuses olemiseks tuleb laiendada teenuste loetelu ja pakkumist, et teenused oleksid kättesaadavad kõigile ohvritele, mitte ainult täisealistele naistele, kelle teenused praegu kaetud ja kättesaadavad on. Teenused on katmata alaealistele, sh saatjata alaealistele, meestele ja teistele haavatavatele sihtrühmadele. Praeguste teenusepakkujate rahastus on projektipõhine, mistõttu tuleb ka selle kindlustamiseks mõelda erinevate skeemide loomisele riigieelarve juurde. Rahastamist võiks korraldada sarnaselt ohvriabi seaduse ja sotsiaalhoolekande seaduse alusel osutatavate teiste teenuste rahastamise skeemidega. Inimkaubanduse ohvrite puhul on tegemist väga spetsiifilise ohvrite grupiga, mis ei ole samas suur, mistõttu järjepidevuse tagamiseks oleks ilmselt mõistlik jätkata olemasolevate organisatsioonide toetamist.

Lahendada tuleb direktiivist tulenev nõue pakkuda abi ja toetust tuleb ohvrile juba enne kriminaalmenetlust. Siinkohal on üheks võimaluseks arendada ja tõsta riikliku ohvriabisüsteemi kui ka ohvreid toetavate organisatsioonide valmisolekut anda esmast abi inimkaubanduse ohvritele kriminaalmenetlusele eelnevalt, st koheselt, kui on tekkinud kahtlus, et inimene võib olla inimkaubanduse ohver. Direktiiviga vastavuse saamiseks tuleb täpsustada, mis hetkest ja mis alustel isik üldse lugeda inimkaubanduse ohvriks. Sellest tulenevalt on vaja määratleda ja kokku leppida protsess, kes, kuidas ja kuhu ohvri saatma peaks, et talle ettenähtud teenuseid osutada. Sealjuures tuleb ka tagada, et teenused ei oleks sõltuvusest sellest, mis alusel ohver Eestis viibib. Protseduurireeglid lepatakse kokku ja kirjeldatakse lahti ametkondlike regulatsioonide tasemel, lisaks tuleb täiendada ohvriabi seadust ja lisada sinna sätted inimkaubanduse ohvri abistamiseks. Seadusandlikul tasemel vajab reguleerimist osutatava abi eesmärk, sisu, rahastamise põhimõtted ning määratlemist õigustatud isikute ring.

Artikli 11 lõikega 3 vastavuse saamiseks on vaja kehtivat regulatsiooni mõnevõrra täiendada, et luua loetelu inimkaubanduse ohvrile pakutavatest teenustest, mis ei oleks sõltuvad tema riigis viibimise alusest ja koostöösoovist ning artikli 11 lõikega 4 vastavuse saamiseks tuleb täiendada inimkaubanduse ohvri tuvastamise ja abistamise juhendmaterjali eelnimetatud protseduurireeglitega.

Nagu eelpool kirjeldatud, siis ohvrite abistamiseks on praegu teenused tagatud osaliselt ja teenusepakkujate rahastamine on projektipõhine ja artikli 11 lõikega 5 vastavuse saamiseks on vaja muuta kehtivat regulatsiooni, tagada teenuste kättesaadavus kõikidele sihtrühmadele, sh välismaalastele. Viimaste puhul tuleb arvestada, et neil ei pruugi olla elukohajärgset kohalikku

omavalitsust, kelle kaudu teenuseid saada, seega inimkaubanduse ohvritele sihitatud abi ja teenused peavad olema tagatud tsentraliseeritud korras. Tsentraliseeritud korras inimkaubanduse ohvritele teenuste pakkumiseks tuleb täiendada ohvriabi seadust ja mõelda võimalike teenuste pakkumise peale sotsiaalkindlustusameti kaudu. Teenuste laiendamise ja kättesaadavusel on kriitiline selleks vajamineva raha olemasolu, mistõttu peab analüüsima ja kaaluma erinevaid rahastamisskeeme.

Artikli 11 lõikes 6 sätestatud teavitamiskohustust ei ole kehtivas õiguses sõnaselgelt välja toodud, mistõttu vajab kehtiv regulatsioon täiendamist.

Artikli 11 lõikes 7 on kirjeldatud eri sihtrühmadele toetavate teenuste tagamist. Hetkel on Eestis olemas teenused naissoost täisealisele inimkaubanduse ohvrile, ülejäänute osas vajavad teenuste süsteem ja kehtivad regulatsioonid täiendamist.

Artikli 12 lõikega 1 vastavusse saamiseks tuleb tagada kriminaalmenetluse alustamisel kohene õigusnõustamine ka välismaalasest inimkaubanduse ohvrile, st ohvrile, kes ei ole Eesti või mõne muu Euroopa Liidu liikmesriigi kodanik. Selleks tuleks muuta riigi õigusabi seadust.

Artikli 13 lõikega 2 on kehtiv regulatsioon vastavuses välismaalaste suhtes, kuid täiendada tuleb regulatsioone inimkaubanduse lapsohvritele sihitatud teenuste tagamiseks. Kindlasti tuleb täiendada sotsiaalhoolekande seadust, mh laiendada senist asenduskoduteenusel ja perekonnas hooldamisel olevate laste sihtgruppi. Selgemate aluste loomiseks tuleb mh kaaluda ohvriabi seaduse muutmist, et oleks tagatud lapsealisusest tulenevad erivajadused. Eritähelepanu on vaja pöörata saatjata ja kaubitsetud laste vastuvõtusüsteemi ja erikohtlemise juhendite loomiseks. Ohvrite tuvastamise ja abistamise juhendisse lisatakse 2012. aastal alaealiste erikohtlemist puudutav osa, kuid täpsemad juhendmaterjalid konkreetselt saatjata laste kohtlemiseks valmivad 2013. aastal.

Hariduse poolelt on väljatöötamisel võimalike lahenduste loomine juurdepääsu tagamiseks kohustusliku haridustaseme (põhiharidus) haridusele juhul, kui sisenemistingimused ei ole täidetud (nt puudu eelneva taseme haridust tõendav dokument, ebapiisav eesti keele oskus). Lapsohvrite tugimeetmete paketi loomisel tuleb mõelda ka võimalikule kokkupuutele koolikeskkonnaga ja seal asuvate tugimeetmete osutamisele.

Artikliga 16 vastavuse saamiseks tuleb täiendada regulatsioone, mh sõltumata inimkaubanduse ohvri elukohast, päritolumaast teha kohustuslikuks juhtumiplaani koostamine lapsele. Sotsiaalhoolekande seadus vajab täiendamist teenusepakkujate ringi laiendamiseks ohvriabitootajatega, kes peaks osutama abi inimkaubanduse lapsohvrile, sh saatjata lapsele juhtumikorralduse põhimõttel kuni vajaduse äralangemiseni või lapse täisealiseks saamiseni. Lisaks seaduste täiendamisele tuleb ühtlustada juhtumikorralduse, sh riskihindamise põhimõtted ohvreid abistavates organisatsioonides. Oluline on tagada, et isik erinevates asutustes saaks abi samadel alustel.

Artikli 17 raames käsitletakse ohvritele hüvitiste maksmist. Põhimõtteliselt on Eesti õigusaktid vastavuses direktiivis sätestatuga, kuid tänased hüvitise maksmise regulatsioonid ei ole direktiivi valguses täies ulatuses kaetud inimkaubanduse lapsohvritele ja kolmandatest riikidest pärit ohvritele nende viibimise alusest tulenevalt. Ses osas on vaja täiendada ohvriabi seadust, et inimkaubanduse ohvrite, eelkõige lapsohvrite ja kolmandatest riikidest pärit ohvritele tagada nende õigused saada riiklikku kuriteohvritele mõeldud hüvitisi. Praegu on vägivallakuriteo ohvritel võimalik taotleda riiklikku hüvitist, millest kaetakse nt riiete tekitatud kahju, ravikulud, psühholoogiline nõustamine, abi uue eriala omandamisel jne. Paraku aga ei kata hüvitis kulutusi eluasemele, mida eeldab direktiiv. Seega on lisaks seaduste muutmisele vaja läbi viia täiendav analüüs hüvitisteks vajaminevate vahendite lisavajaduse kohta ning planeerida vastavad vahendid riigieelarvesse.

Artikli 18 lõigetes 1 ja 2 nõutud haridusmeetmed ja -programmid on meil osaliselt tagatud. Puudujääke on nõudluse vähendamise ja teadlikkuse suurendamise alaste meetmete elluviimisel. Sestap on neile ennetusmeetmetele vaja suunata lisatähelepanu ja planeerida vastavad ennetustegevused nt vägivalda vähendamise arengukavasse ja/või eri ministriumide igaaastastesse tööplaanidesse.

Artikli 18 lõikes 3 sätestatu rakendamise kohta saab öelda, et Eesti inimkaubandusalane koolitustegevus on vastavuses direktiivis nõutuga, kuid vajab siiski veel korrapäramist ning sihtotstarbeliste eelarveliste vahendite mahu tõusu, selleks et tagada koolituse järjepidevus ohvritega tegelevatele spetsialistidele.

Kasutatud kirjandus

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2011/36/EL, 5. aprill 2011. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:101:0001:0011:ET:PDF>.

Haridus- ja Teadusministeeriumi 25.04.2012 kiri nr 8-4/12/2559-2.

IOM (2011). Saatjata laste ja vanematest lahutatud varjupaigataotlejate vastuvõtt Eestis“.

Olemasoleva süsteemi kaardistus ja ettepanekud. Projekt MINAS-5: Tallinn.

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56511/Saatjata+laste+ja+vanemates+lahutatud+varjupaigataotlejate+vastuv%F5tt+Eestis.pdf>.

Justiitsministeerium (2006). Inimkaubanduse vastu võitlemise arengukava aastateks 2006-2009: Tallinn. <http://www.just.ee/18886>.

Justiitsministeerium (2010). Vägivalla vähendamise arengukava rakendusplaan aastateks 2012-2014: Tallinn.

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=54161/Arengukava+rakendusplaan+2012-2014.pdf>.

Justiitsministeerium (2012). Kannatanud ja tunnistajad süüteomenetluses. Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika analüüsitalitus ning Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike ja rakendusuuringute keskus RAKE: Tallinn.

Nõukogu direktiiv 2004/81/EÜ, 29. aprill 2004. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:07:32004L0081:ET:PDF>

Nõukogu 15. märtsi 2001 raamotsus ohvrite seisundist kriminaalmenetluses 2001/220/JSK.

Politsei- ja Piirivalveamet (2012). Politsei- ja Piirivalveameti 15. juuni 2012 käskkirjaga nr 265 kinnitatud „Korrariikumise toime pannud või abi vajavate laste kohtlemise juhend“: Tallinn.

Riigiprokuratuur (2007). Riigi peaprokuröri juhis „Alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses“: Tallinn.

Siseministeeriumi 03.05.2012 kiri nr 9-2/40-2.

Sotsiaalministeeriumi 10.05.2012 nr 6.2-6/2036.

Välisministeeriumi 24.05.2012 kiri nr 8.3-1/2772-1.

Lisa 1 Võrdlustabel

Artikkel	Artikli pealkiri	Vastab täielikult	Vastab osaliselt	Ei vasta
2	Inimkaubandusega seotud süüteod	vastab täielikult		
3	Süüteoale õhutamise, kaasaaitamine ning katse	vastab täielikult		
4	Karistused	vastab täielikult		
5	Juriidilise isiku vastutus	vastab täielikult		
6	Juriidilise isiku suhtes kohaldatavad sanktsioonid	vastab täielikult		
7	Arestimine ja konfiskeerimine	vastab täielikult		
8	Ohvrile süüdistuse esitamata jätmise või ohvri karistamata jätmise	vastab täielikult		
9	Uurimine ja süüdistuse esitamine	vastab täielikult		
10	Jurisdiktsioon		vastab osaliselt	
11	Inimkaubanduse ohvri abistamine ja toetamine		vastab osaliselt	
12	Inimkaubanduse ohvri kaitse kriminaalmenetluses		vastab osaliselt	
13	Üldsätted inimkaubanduse lapsohvrile pakutavate abi-, toetus- ja kaitsemeetmete kohta		vastab osaliselt	
14	Lapsohvri abistamine ja toetamine		vastab osaliselt	
15	Inimkaubanduse lapsohvri kaitse kriminaalmenetluses	vastab täielikult		
16	Inimkaubanduse saatjata lapsohvrite abistamine, toetamine ja kaitse		vastab osaliselt	
17	Hüvitise maksmine ohvritele		vastab osaliselt	
18	Ennetusmeetmed		vastab osaliselt	
19	Riiklik raportöör	vastab täielikult		
20	Liidu inimkaubanduse vastase strateegia kooskõlastamine	vastab täielikult		